

Jadranka Neralić
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10, 10000 Zagreb

Slike iz svakodnevnoga života u Šibeniku
prema vizitaciji apostolskog vizitatora Agostina Valiera 1579. godine

U posljednjem je tjednu mjeseca travnja 1579. godine tijekom apostolske vizitacije veronskoga biskupa Agostina Valiera u Šibeniku održano nekoliko sudskih postupaka. Svojim se obimom ističu oni protiv dominikanca Augustina Pridojevića i kanonika Franje Bogafčića/Červarića. Pred crkvenim je sudskim vijećem saslušan velik broj svjedoka optužbe i obrane, među kojima i nekoliko žena, svećenika i građana drugih dalmatinskih gradova. Njihove priče i vrlo stroge kazne za navodne prijestupe, plijene pažnju bogatim detaljima iz svakodnevnoga života na najvažnijim pozornicama javnoga života, ulicama i trgovima, crkvama i samostanima, kućama i palačama. Slučajevi redovnika i kanonika izvedenih pred crkvenu vlast apostolskog vizitatora nadilazi usko lokalnu dimenziju i imaju daleko širi društveni i politički značaj. Desetci dokumenata osvijetljavaju *dramatis personae* obrazovanog redovnika i mladog kanonika u njihovome društvenom kontekstu, a klasični slučaj mikrohistorije otvara nove dimenzije istraživanja mletačke i papinske nazočnosti u Šibeniku u jeku tridentske obnove.

Ključne riječi: Šibenik, apostolska vizitacija, Rimska kurija, svakodnevica, Agostino Valier, Augustin Pridojević, Franjo Bogafčić/Červarić, crkveni sud, sudski postupak, grijeh i kazna

Key words: Šibenik, apostolic visitation, Roman Curia, everyday life, Agostino Valier, Augustin Pridojević, Franjo Bogafčić/Červarić, ecclesiastical court, judicial procedure, crime and punishment

Predstojnik utjecajne Kongregacije za biskupe i redovnike kardinal Marcantonio Maffei¹ je 20. listopada 1578. godine obavijestio apostolskoga nuncija u Veneciji Alberta Bolognettija² kako je papa Grgur XIII. Boncopagni odredio veronskoga biskupa Agostina Valiera da provede vizitaciju dalmatinskih biskupija pod mletačkom upravom.³ Pismu je priložena dokumentacija s uputstvima i ovlastima koje će vizitatoru predati neposredno prije polaska na put za Dalmaciju.⁴ Istoga je dana odaslano i pismo koje vizitatora potiče na što brži polazak kako bi

¹ Zahvaljujući bratu, kardinalu Bernardinu, Marco Antonio Maffei je vrlo rano ušao u kurijalne krugove i dobro upoznao ideje i program apostolskih vizitacija. Naime, tijekom 1564. je po nalogu kardinala Giacoma Savellija proveo pastoralne posjete rimskih crkava. Renato Sansa, "Maffei, Marco Antonio", *Dizionario biografico degli italiani* [dalje: *DBI*] 67 (2006): 243-245.

² Alberto Bolognetti je uzdignut na kardinalsku čast 12. XII. 1583. zajedno sa još osamnaesticom prelata među kojima je i Agostino Valier! Riccardo Fangarezzi, "Il cardinale Alberto Bolognetti nunzio a Venezia e in Polonia (1575-1585). Le carte Bolognetti presso l'Archivio Abbaziale di Nonantola", *Accademia Nazionale di Scienze Lettere e Arti di Modena. Memorie Scientifiche, Giuridiche, Letterarie*, Ser. VIII. Vol. XV-fasc. II, (2012), 393-415. Gaspare de Caro, "Bolognetti, Alberto", *DBI* 11 (1969): 313-316.

³ Dekret o imenovanju veronskoga biskupa Agostina Valiera, kojega je 18. listopada 1578. potpisao tajnik ureda Segreteria dei Brevi Cezar Glorieri, zabilježen je u: Archivio Segreto Vaticano (dalje ASV), Secr. Brev., Reg. 44, ff. 577r-581r, 582v.

⁴ ASV, *Congr. Vescovi e Regolari, Registra Episc.* 3, f. 140v.

donio utjehu i pomogao vjersku obnovu u siromašnim biskupijama koje će posjetiti.⁵ Tijekom boravka u Dalmaciji biskup Valier je često u Kongregaciju za biskupe i redovnike, koja je zatim obavještavala i Papu, slao vrlo opširna izvješća o prilikama i problemima koje je uočio i zaticao a osobito je isticao nedostatak svećenstva.⁶ Veliki su problem bili i biskupi koji u svojim biskupijama uglavnom nisu rezidirali, a za svakodnevne su se crkvene poslove oslanjali na vikare i kanonički zbor.⁷

Kada su na Uskrsni ponedjeljak 20. travnja 1579. u Šibenik stigli apostolski vizitator Agostino Valier i njegova pratnja⁸ ostavio je na njih dojam živahnoga mediteranskoga grada. Na ulicama su mogli susresti razne obrtnike i trgovce,⁹ sluge i sluškinje, mornare i seljake iz najbliže gradske okolice i naselja širega šibenskoga zaleđa od Zagore do Bosne i Hercegovine, te raznih jadranskih i talijanskih gradova. Danju su se svi pretežito okupljali u okolici katedrale i na glavnome gradskom trgu gdje je 1298. godine pod svečanom misom održan i obred posvećenja prvoga šibenskoga biskupa, franjevca Martina iz Raba (1298.-1319.), u kojemu su pored

⁵ Ibid., ff. 141v-142r: Dalli breui alligati uederà Vostra Signoria la resolutione di Nostro Signore di uolersi ualere della persona sua nella uisita della Dalmatia, la qual prouincia stà in tal dissolutione che non ui si può meglio in altro modo prouedere che con una uisita apostolica fatta da persona delle qualità che Sua Beatitudine et la Congregatione conoscono il lei, [...] Et sarà bene che quanto prima si metta in uiaggio, per poter' anche quantoprima dar' qualche consolatione et aiuto à quelle anime che n'hanno un bisogno estremo. [...] Et arriuata che ella sarà, sarà anche bene che dia auuiso di mano in mano à questa Congregatione di quello che le parrà degno di far sapere così circa à qualche resolutione di dubii che occorressero come alle difficoltà, che in qualsiuoglia modo si scuopriranno. [...] Nondimeno essendo la prouincia pouera, et insolita à sentir' simil grauezze, si giudica che non sia bene che si faccia tassa di procuratione, anzi che Vostra Signoria dica apertamente ch'ella non è per esser graue di spesa alcuna. [...]

⁶ Brojna pisma u kojima izvještava o prilikama u dalmatinskim biskupijama upućena predstojniku Kongregacije kardinalu Maffeju, čuvaju se u ASV, Misc. Arm. VII, 139.

⁷ ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Registra Episc. 5, f. 47r, Rim, 3. svibnja 1580.

⁸ Na imena najbližih Valierovih suradnika i savjetnika od samoga preuzimanja veronske biskupije 1565. godine najčešće nailazimo u zapisnicima pastoralnih vizitacija i dijecezanskih sinoda. Pod njegovom su izravnom kontrolom u kuriji klerici i laici zajednički vodili i koordinirali administrativne, disciplinarne i zakonodavne poslove na relaciji između središta biskupije i njene periferije. Biskupova je kancelarija okupljala veliki broj notara i pisara, a na biskupijskome crkvenom sudištu čitav je niz pravnih stručnjaka vodio sudske postupke u duhovnim i kriminalnim slučajevima. Među najutjecajnijim su suradnicima generalni inkvizitori, dominikanci Marco Medici, Paolo Molasco iz Lodijske i Agostino Nicolozzi iz Faenze, te generalni auditor Giacomo Muzzolo. Prisutnost inkvizitora, sudaca i auditora govori o djelatnome sudištu koje razmatra specifično crkvena pitanja svećeničkoga zaredivanja i dodjeljivanja crkvenih nadarbina, precizno reguliranih odredbama Tridentskoga sabora, odnosno slučajeve svećeničke nesuzdržljivosti i bračne razmirice. Ove će teme biti od osobitoga vizitatorova interesa i tijekom apostolskih vizitacija po Dalmaciji i Istri. Elisabetta Patrizi, *Pastoralità ed educazione. L'Episcopato di Agostino Valier nella Verona post-tridentina (1565-1606)*. I. Vita e azione pastorale. II. Lettere, decreti, ordinamenti e scritti educativi. Milano: Franco Angeli, 2015; poglavlja "I collaboratori del Valier" i "Le visite pastorali", 102-112, 127-155.

⁹ U Osmansko-mletačkoj trgovini na šibenskom području druge polovice 16. stoljeća sudjeluju podjednako Morlaci i muslimani, pri čemu osmanski podanici u Šibenik donose žito, meso, sir i vunu, a od šibenskih i talijanskih trgovaca kupuju tkanine, nakit, odjeću i sol. Kristijan Juran, "Morlaci u Šibeniku između Ciparskoga i Kandijskog rata (1570.-1645.)", *Povijesni prilozi* 49 (2015): 163-210, 167.

dijecezanskog svećenstva, opata i redovnika, uz predstavnike grada sudjelovali zadarski nadbiskup, franjevac Henrik iz Todija (*de Tuderto*) zajedno sa biskupima Nina, Hvara, Skradina i Korčule.¹⁰ Na ovome je središnjemu gradskome trgu, ili u novoj monumentalnoj gradskoj loži sagrađenoj 1547. godine, čija je primarna namjena bilo sudovanje, po nalogu i s dopuštenjem kneza i Kurije općinski glasnik u danima i satima kada je na njemu najviše ljudi,¹¹ tijekom petnaest dana izvikivao kneževe proglase, oglašavao kupoprodaje i darovanja te najavljivao dražbe nekretnina. Na istočnoj se strani Velikoga trga, ispred kuće Marasović, nalazio i stup srama, *berlina* ili *colonna d'infamia*.¹² U razdoblju mletačke uprave ovdje su se odvijale primjerene i prihvatljive kolektivne društvene aktivnosti.¹³ Zahvaljujući urbanističkim rješenjima ovaj je scenografski renesansni gradski prostor služio kao klasična pozornica za komunalne vlasti koje su upravljale gradskom zajednicom i strogo je kontrolirale, a izražavao je njihovu ekonomsku, političku i ceremonijalnu poziciju. U luci su se okupljali mornari, trgovci ribom i drugi namjernici. Šibenčani su bili pomorci, vlasnici i zapovjednici raznih vrsta brodova, pomorski kapetani i mornari. Obveza grada iz vremena prve Mletačke uprave u 14. stoljeću da opremi jednu galiju obnovljena je i nakon 1412. godine, a polovicom 16. stoljeća najvitalniji je dio stanovništva sposobnoga za oružje morao služiti na vojnom brodovlju. Među uglednim zapovjednicima šibenskih galija, koje je između plemića biralo šibensko Veliko vijeće, izvori spominju i Kristofora Lučića koji je 7. listopada 1571. zapovijedao šibenskom galijom sv. Jurja u bitci kod Lepanta. Ovom je povijesnom bitkom okončano razdoblje otomanske hegemonije nad Sredozemljem,¹⁴ a dvojica su šibenskih suvremenika, Martin Rota Kolunić (1540.-1583.) i Natale Bonifacio (1538.-1592.) izradili neke od ponajboljih grafičkih prikaza.¹⁵ Jednako kao i nešto zabačenije uličice koje su noćne straže¹⁶ rjeđe kontrolirale i u

¹⁰ *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava.* Josip Barbarić - Josip Kolanović. Povijesni spomenici Šibenika i njegova kotara. Sv. 1. Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 1986, 2-8; Barbarić, 2001, 92, 95-97.

¹¹ Za izvikivanje kneževih nastupnih proklamacija na stubama Kancelarije uglavnom bi se odabirala prva nedjelja nakon dolaska u grad i preuzimanja službe, jer se upravo nedjeljom na gradskome trgu okupljao najveći broj stanovnika. Naknadne bi se proklamacije također uglavnom priopćavale nedjeljom, a premda ih nalazimo zapisane na latinskom, zasigurno su proglašavane na hrvatskom, jedino razumljivom većini šibenskoga stanovništva. Danko Zelić, "Proclamations šibenskoga kneza Fantina de Cha de Pesaro (1441.-1443.)", *Povijesni prilozi* 35 (2008): 149-191, 161, bilj. 68-69, 170.

¹² *Ibid.*, 166.

¹³ Danko Zelić, "O Gradskoj loži u Šibeniku", *Ars Adriatica* 4 (2014): 299-312, 302.

¹⁴ Krešimir Kužić, "Imena, oznake, zapovjednici, pripadnost i raspored galija u Lepantskoj bitki (1571)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 29 (2011): 191-218.

¹⁵ Milan Pelc, "Lepantska bitka i pomorski ratovi s Turcima 1571./1572. na grafikama Martina Rote Kolunića", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 33/1 (1992): 95-116.

¹⁶ U Šibeniku koji je ostao vjeran kralju Ludoviku, noćne su straže uvedene nakon što je mletački admiral Vetore Pisani osvojio i spalio grad 1387. godine. Obavljali su ih pučani i plemići stariji od 18 godina te stranci koji su boravili u gradu, a morali su prijaviti svakoga tko bi se bez svjetla noću zatekao na gradskim ulicama. Od 1402. je od trećega večernjega zvona do jutarnje Zdravomarije jedan zapovjednik noćne straže dežuran u Gradskoj loži, a drugi na kaštelu Sv. Mihovila. Kolanović, 1995, 65; Zelić, 2014, 302.

njih zalazile, ovi su se dnevni poslovni prostori noću pretvarali u pozornice koje otkrivaju izrazito aktivan život manjega renesansnoga grada na istočnoj obali Jadrana, u jeku tridentske obnove života svećenička i laika.

Stranice zapisnika o apostolskoj vizitaciji koja je u Šibeniku i njegovom distriktu¹⁷ potrajala desetak dana neposredno nakon Uskrsa koji se te godine slavio 19. travnja, otkrivaju nam čitav niz imena likova koji su se različitim poslom našli uključeni u postupak vizitacije. Prije svega su to svećenici iz grada i njegove okolice: biskup i njegova obitelj, kanonici i članovi kaptolskoga zbora, opati i redovnici važnijih gradskih samostana, ali i obični građani – plemići, pučani, sluge, sluškinje, stražari i vojnici. Njihova svjedočenja u sudskim postupcima protiv dominikanskoga redovnika i mladoga šibenskoga kanonika plijene našu pozornost i nakon više od četiri stoljeća. Svjedočanstva i istrage koje se vode pred *ad hoc* vizitatorovim sudom kojim dominira kanonik i doktor obaju prava Taffello de Taffellis,¹⁸ otvaraju pitanje okolnosti zbog kojih je došlo do polarizacije dnevnoga i noćnoga života grada, te pitanje društvenih grupa čije se postojanje kroz nju očituje. Strogim su statutarnim i zakonskim odredbama¹⁹ te visokim

¹⁷ Vizitator je osim katedrale sv. Jakova obišao i gradske crkve Sv. Marka, Tjelova, Sv. Dominika, Sv. Duha, Sv. Trojstva, Sv. Marije Valverde, Sv. Krševana, Sv. Benedikta, Sv. Franje, Svih Svetih, Sv. Jurja, Sv. Katarine, Sv. Lucije, Sv. Nikole, Sv. Spasa, Sv. Marije *in Dominica*, Sv. Ilije, Sv. Ivana Krstitelja, Sv. Martina izvan gradskih zidina, Sv. Martina kod Vrulja (*de Bercagnio*), Sv. Mihovila. Posjetio je i ostale crkve u biskupiji: Sv. Marije na otoku Krapnju, Sv. Marije *Capitis Coste*, Sv. Nikole u Rogoznici, Sv. Marije na otoku Žirju, Sv. Petra u selu Kaprije, župnu crkvu Sv. Martina na Murteru (koja je pod jurisdikcijom šibenske biskupije), Sv. Nikole i Sv. Marije u Tribunju (*de Tribicone*) na kopnenom dijelu biskupijskog teritorija, župnu crkvu sv. Križa u Vodicama čijega župnika biraju seljani a potvrđuje biskup, župnu crkvu sv. Marije na Prviću (*villae Prouichii*), kongregacije trećoredaca sv. Franje čiji je gvardijan po običaju i župnik koji podjeljuje sakramente za oko 250 župljana, a za to od svake kuće u milostinju dobiva oko dvanaest solida. Župna crkva Sv. Marije na otoku Zlarinu je pod patronatskim pravom šibenskoga biskupa, kneza i plemića; pleban joj je Vinko Divnić koji ovdje ne rezidira, a na Velu Gospu u njoj održava svečanu pjevanu misu. Godišnji joj je prihod prije turskoga rata iznosio četrdeset dukata. U mjestu u kojem živi oko 280 duša rezidira kapelan kojega biraju župljani a potvrđuje biskup. Sadašnji kapelan, svećenik Ivan Bilotić, misu održava na latinskom jeziku, a za svoju službu dobiva milostinju od 36 solida po kući.

¹⁸ Izdanak stare plemićke obitelji koja u Veroni posjeduje kuću već 1220. godine, Taffelli je šezdesetih godina često nazočan na veronskome biskupskome sudu kao prokurator u bračnim parnicama (Archivio vescovile di Verona, Matrimoniorum processi, 1568 busta 11), a od dijecezanskoga sinoda 1571. jedan od tridesetorice Valierovih sudskih vikara i zamjenika tijekom pastoralnih i apostolskih vizitacija. Kao člana pratnje ili njegovoga vikara nalazimo ga tijekom pastoralnih posjeta u lipnju 1578., a ponovno nakon povratka iz Dalmacije, u listopadu 1579. Agostino Valier, *Visite pastorali a chiese della diocesi di Verona anni 1565-1589*. Trascrizione dei Registri XIII – XIV delle Visite Pastorali a cura dell'Archivio Storico della Curia Diocesana di Verona. Verona: Archivio Storico Curia Diocesana, 2001, 300-339, 347-358, 371, 377, 379-380. Antonio Cartolari, *Cenni sopra varie famiglie illustri di Verona*, Verona: Dalla Tipografia di Paolo Libanti, 1845, 66; Patrizzi, I, 2015, 111, 130, 143.

¹⁹ Osnovni pravni propisi kojima se uređuje život srednjovjekovnoga grada objavljeni su u statutima i reformacijama. Prigodom preuzimanja službe, gradski im knezovi dodaju odredbe i proglase kojima dodatno štite interese grada, sprečavaju izgreda i najrazličitije zloborabe, a građanima osiguravaju miran život. Podsjećanjem na već postojeće propise ili priopćavanjem novih, nastojalo se spriječiti neprihvatljive oblike ponašanja u zajednici, pa su odredbe poput kazne za psovke i bogohuljenje, zabrane kockanja, nošenja oružja na sastancima vijeća i potezanja oružja na nekoga, hodanja noću bez svjetiljke, zabrana rada blagdanima ili odredbe o radnom

novčanim kaznama gradske vlasti nastojale kontrolirati svoje sugrađane kako bi spriječili nasilje, narušavanje reda i zakona, neprihvatljivo nemoralno ponašanje. Sačuvani izvori ukazuju da im je to nije uvijek uspješno polazilo za rukom. Većina se stanovnika grada koja vodi uredan život i dane provodi teško i marljivo obavljajući svoja zanimanja,²⁰ već oko zvuka drugoga zvona zatvarala u sigurnost svojih domova i nastojala izbjeći noćne izlaske. No, gradske su vlasti ponekad morale strpljivo tolerirati neprimjeren, razuzdan i buran noćni život svojih mlađih muških i ženskih stanovnika koji su se okupljali u društinama, pijančevali, smišljali šale i raznovrsne nepodopštine, obilazili žene, plesali, recitirali i pjevali pjesme uz sviranje lutnje²¹ i instrumenata poput *citara cum capsella* kojeg poznajemo sa zadarskoga područja.²² Šibenik je zasigurno sredinom 16. stoljeća imao izrazito kvalitetne pjevače i muzičare kako dokazuju i zahtjevne polifone muzičke kompozicije koje je šezdesetih godina skladao voditelj katedralnoga zbora Julije Skjavetić (oko 1530. – nakon 1565.).²³ Sjećanje na ovoga svestranoga glazbenika koji je vješto skladao sakralnu glazbu pobožna ugođaja i

vremenu gostionica, zajednička mjesta komunalnoga zakonodavstva svih dalmatinskih gradova. Proklamacije za prijestupe uglavnom predviđaju novčane kazne, a za prekršaje počinjene noću one su podvostručene. Zelić, 2008, br. 22. str. 157-159, 178. Josip Barbarić - Jozo Ivanović - Josip Kolanović, "Ordines et proclamaciones comitum Jadrae, Spalati et Sibenici. Odredbe i proglasi knezova Zadra, Splita i Šibenika" *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 3 (1997): 19-98. Proglasi šibenskoga kneza Franje Coppo iz 1543. : 73-98.

²⁰ Juraj Šišgorić među općinskim službenicima bilježi suce istražitelje, pomiritelje i izvršitelje, odvjetnike, notare, nadstojnike solnog ureda, službenike za nadzor i prodaju soli, carinike, lučke radnike, tekliče i trubače, kancelare, blagajnike, sluge i glasnike koji obavještavaju građane o raznim općinskim odlukama i vijestima, ubirače poreza i zemljarine, liječnike fizike, kirurge, ranarnike, brijače, ljekarnike koji u svojim dućanima prodaju razne mirodije. U gradskim je utvrdama i vojna posada s kapetanom grada, zapovjednicima posade, kopljanicima, strijelcima, topnicima i konjanicima koja osigurava mir i sigurnost građana. Bezić-Božanić, 1991, 138.

²¹ Pjesnik i književnik Juraj Šišgorić je krajem 15. stoljeća u djelu *De situ Illyriae et ciuitate Sibenici* zabilježio kako objesna mladež obuzeta ljubavnom čežnjom noću glasno pjeva ljubavne pjesme inspirirane latinskim modelima uglađenog Tibula, nježnog Propercije, razbludnih Likoridin Cala i Saphe s Lezbosa. Narodne je pjesme podijelio na naricaljke (koje pri sprovodu žene glasno izriču, a na plač potiču i ljude najtvrdog srca), svatovske (koje se pjevaju i plešu pri svadbi), te ljubavne i one koje se pjevaju u kolu. Opisao je i razne običaje koje su Šibenčani njegovali od davnina, igre loptom, konjske trke, gađanje kopljem i strijelama. Nevenka Bezić-Božanić "Šibenik u Šišgorićevo doba", *Dani Hvarskoga kazališta. Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta* 17 (1991): 133-143, 136. S druge strane, Faust Vrančić je u svom rječniku, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae & Ungaricae* objavljenom u Veneciji 1595. godine, zabilježio izrazito bogatu terminologiju koja ukazuje na postojanje narodne, umjetničke i vjerske glazbe. Ennio Stipčević, "Renaissance Music in Croatia. some Introductory Remarks", *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 47/1 (2006): 99-110, 103, 107. Antony Rooley, "Dance and Dance Music of the 16th Century", *Early Music* 2/2 (1974): 78-83. O lutnji: Carla Zecher, *Sounding Objects: Musical Instruments, Poetry, and Art in Renaissance France*. Toronto: University of Toronto Press, 2007., 131-161.

²² Instrument zabilježen u inventaru dobara patricija Grisogona de Civallellis iz 1384., i plesovi *tripudia et chorea* iz 1402. godine ukazuju na njegovanje svjetovne glazbe u zadarskim građanskim i plemićkim krugovima. Paralelno sa crkvenom, liturgijskom, živjela je i narodna, pučka glazba koja se od davnina pjevala i svirala u selima i među gradskim pučanstvom. Iz sredine 16. stoljeća potječu zapisi o osmanlijskoj glazbi. U opisima zadarskog zaleđa govori se i o pjevanju i plesanju pastira, njihovim tužbalicama, «gankama» (zagonetkama), recitiranju narodnih pjesama uz pratnju gusala i drugih folklornih instrumenata. Katica Burić, "Glazbeni život Zadra u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća", *Rad HAZU* 455 (2003): 37-193, 47-48.

²³ Stipčević, 2006, 108.

uglazbljivao svjetovnu liriku²⁴ u madrigalima ili lascivno-erotsku poeziju u kompozicijama koje poznajemo pod imenom *greghesca*, koje su se pjevale i na otvorenim gradskim prostorima, nesumnjivo je bilo živo i u vrijeme Valierove vizitacije. Skjavetićevi su *Li madrigali a quattro, et a cinque voci* i *Motetti a cinque et a sei voci* nastali u vrijeme dok je vodio zbor šibenske katedrale a objavljeni su u Veneciji između 1563. i 1565. godine. Posvetio ih je svome pokrovitelju iz bogate friulanske obitelji iz Udina, šibenskome biskupu Girolamu Savorgnanu, u čijoj je pratnji, kao član njegove pratnje i domaćinstva, bio na saboru u Trentu.²⁵ Biskup Savorgnan²⁶ je 15. srpnja 1562. u Trentu govorio o kroničnome nedostatku svećenika u svojoj biskupiji. Istaknuo je kako su Turci zauzeli svu plodnu zemlju u okolici grada a stanovništvo i svećenstvo se nema od čega izdržavati; za pastoralni rad sa 15 000 duša trebao bi svećenike od kojih može tražiti jedino moralni integritet i solidno obrazovanje, jer su crkvene nadarbine bez ikakvih prihoda.²⁷ Po povratku u Šibenik već je prve nedjelje kolovoza 1564. u katedrali proglasio saborske odredbe. Uredbom od 19. kolovoza grad je podijelio na sedam župa: postojećoj župi u Burgu dodao je župe Sv. Grgura, Svih Svetih, Sv. Krševana (čiji rektor ima jurisdikciju nad svim gradskim došljacima), Sv. Benedikta, sv. Marije Nove, Sv. Trojstva i Sv. Duha. U katedrali je zatim 16. listopada sazvaio prvi biskupijski sinod kojem su nazočili svi župnici, katedralni kanonici, opat Sv. Nikole pred Šibenikom i bibrirski arhiprezbiter. Za njegove je uprave biskupijom u katedralnom kaptolu uvedena služba kanonika teologa i kanonika penitencijara, te utemeljeno sjemenište za obrazovanje svećeničkih pripravnika.²⁸

²⁴ U madrigalu *Era il bel viso suo qual esser sole* iz zbirke *I dolci et harmoniosi concerti* prvi puta objavljene 1562. godine u izdanju mletačkoga izdavača Girolama Scotta, Skjavetić je uglazbio stihove iz 65. oktave XI. pjevanja epa *Orlando Furioso* talijanskoga pjesnika Ludovika Ariosta (1474.-1533). U istoj je zbirci objavljena i njegova kompozicija *Appariran per me le stelle in cielo*. Alfred Einstein, "Bibliography of Italian Secular Vocal Music Printed between the Years 1500-1700", *Notes: the Quarterly Journal of the Music Library Association*. Second Series 3/2 (1946): 154-169, 160.

²⁵ Jane A. Bernstein, *Music Printing in Renaissance Venice: The Scotto Press (1539-1572)*. Oxford: University Press, 1998, 657. Sjajan je primjer pokrovitelja umjetnika kardinal Jean de Lorraine (1498.- 1550.) pod čijom je osobitom zaštitom djelovao Alberto da Ripa, *Albert de Rippe*, skladatelj iz Mantove i napoznatiji izvođač lutnje svoga vremena. Kardinal je na dvoru imao čitav niz odličnih muzičara koji su ga slijedili na njegovim putovanjima. Govori to o njegovom zanimanju za muziku i muzičkome ukusu, a istovremeno i o dobro osmišljenoj politici afirmacije vlastitoga statusa. Richard Freedman, «Le cardinal Jean de Lorraine: Un Prélat de la Renaissance mécène de la musique», u: Yvonne Bellenger (ur.) *Le Mécénat et l'influence des Guises: actes du colloque organisé par le Centre de Recherche sur la Littérature de la Renaissance de l'Université de Reims tenu à Joinville du 31 mai au 4 juin 1994*. Paris: 1997: 161-173, 168. Cédric Michon, "Cardinals at the court of Francis I", u: Martin Heale (ur.) *The Prelate in England and Europe 1350-1560*. York: Medieval Press, 2014. 76-97, 95.

²⁶ Kao akvilejski kanonik imenovan je šibenskim biskupom 8. kolovoza (službena je kopija bule o imenovanju zabilježena sa datumom 9. kolovoza: ASV, Reg. Vat. 1851, ff. 168r-169r.), a upravu biskupijom preuzeo je već 2. rujna 1557. godine.

²⁷ Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*. Volume IV. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1984, 790.

²⁸ Josip Barbarić, "Šibenik, Šibenska biskupija, šibenski biskupi", u: *Sedam stoljeća Šibenske biskupije*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998. Šibenik, 22. do 26. rujna 1998. Šibenik:

Nakon što je u četrdesetak tisuća koraka udaljenom Trogiru održao misu, ploveći na galiji između brojnih otočića, apostolski je vizitator sa svojom pratnjom prošao pored strateški povoljno smještenoga Skradina, pod Turskom upravom od 1522. godine, i ušao u zaljev sa prekrasnom i vrlo sigurnom utvrdom.²⁹ Kako bi onemogućila Turcima da uspostave pomorsku komunikaciju sa sirovinama bogatim zaleđem, zaštitila sigurnost luke i samoga grada, šibenska je komunalna uprava period tridesetogodišnjega mira iskoristila za vojnu konsolidaciju. Između ostaloga je 1540. godine na samom ulazu u kanal sv. Ante, na otočiću Ljuljevcu, na mjestu starih ruševnih zgrada benediktinske opatije i crkve sv. Nikole, počela gradnja tvrđave sv. Nikole koju je vodio vojni inženjer Gian Girolamo Sanmicheli. U gradnji su sudjelovali protomajstor Frano Dismanić iz poznate šibenske klesarske i graditeljske obitelji koja je kroz cijelo 16. stoljeće prisutna na raznim graditeljskim zahvatima u Šibeniku i njegovoj okolini, i klesar Dujam Rudičić iz Splita, aktivan na brojnim gradilištima diljem Dalmacije.³⁰ Sljedećeg su jutra, *tertia die festi Paschatis*, pedesetsedmogodišnji biskup Luka Spingaroli³¹ sa cjelokupnim svećenstvom na čelu sa katedralnim kanonicima i dignitarima, šibenski knez i

Gradska Knjižnica "Juraj Šižgorić", 2001, 79-164,126-128. Laura Casella, *I Savorgnan. La famiglia e le opportunità del potere (sec. XV-XVIII)*. Roma: Bulzoni, 2003.

²⁹ ASV, *Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap.* 80 (Šibenik, f. 1r): "...*arcem conspexit pulcherrimam et tutissimam in placidissimo quodam angusto sinu constructam, propugnaculum urbi Sibinicensi antepositum, ad tuendas fauces ipsius sinus, ultra quas ubi sinus ipse quasi brachia utrinque protendit, et lacus speciem praebet, ad sterilissimorum montium radices ciuitas Sibinicensis in litore maris est posita.*"

³⁰ Josip Ćuzela, "Pomorska utvrda Sv. Nikole na ulazu u kanal sv. Ante kod Šibenika", *Prijateljstvo zbornik II. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 33 (1992): 51-78, 66. Andrej Žmegač, "Utvrda Sv. Nikole pred Šibenikom", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 25 (2001): 91-100. Laris Borić, "Dujam Rudičić, Sanmichelijevi i Girolamo Cataneo u procesu prihvaćanja klasičnog jezika arhitekture od Zadra do Dubrovnika tijekom druge četvrtine 16. stoljeća", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 39 (2015): 41-54, 44-47.

³¹ *Ibid.*, f. 2r: "reuerendissimus dominus Lucas de Spingarollis de Jadra, ordinis predicatorum sancti Dominici, episcopus Sibinicensis, uir annum agens quinquagesimum septimum, sacrae theologiae doctor. Praeest huic ecclesia iam sex annos in quibus semper resedit in hac sua ecclesia." Sačuvani nam dokumenti ukazuju na to da je papa Grgur XIII. o imenovanju ovoga pripadnika bogate i ugledne zadarske obitelji Dessa, lektora zadarskoga dominikanskoga samostana, odlučio na tajnome konsistoriju održanom 23. siječnja 1573. (ASV, Arch. Concist., Acta Misc. 19, f. 450r; Acta Camerarii 11, f. 150r), a generalni je vikar Marin Ljubojević tek 11. ožujka kanonike obavijestio o Savorgnanovom odreknuću i o izboru njegova nasljednika. Novi je biskup brodom stigao u Šibenik 28. lipnja, iskrcao se ispred dominikanskoga samostana, u procesiji se uputio prema katedrali i službeno preuzeo posjed. Za svog je vikara 7. listopada potvrdio arhiđakona Ivana *Cheusea*. U svibnju 1579. je u Zadru sudjelovao na crkvenom saboru kojega je sazvao vizitator Valier. 1582. godine objavio je bulu o reformi kalendara, a dobio je i potpuni oprost za sve koji na blagdan svetoga Jakova 25. srpnja pohode katedralu. Također, na njegov je zahtjev zabranjeno pjevanje narikača na kršćanskim sprovodima. Biskup Spigaroli je umro prije 27. veljače 1589. kada mu je na tajnom konsistoriju za nasljednika imenovan Vincencius Bassus (Arch. Concist., Acta Misc. 50, f. 49r). Sarkofag postavljen u katedrali sv. Jakova izradio mu je Ante Nogulović. Guillelmus van Gulik – Conradus Eubel – Ludovicus Schmitz-Kallenberg, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series volumen tertium*. Monasterii: Sumptibus et Typis Librariae Regensbergianae, 1933, 299. Barbarić, 2001, 126-130. Josip Ćuzela, "Dvorana bratovštine Santa Maria Valverde i Nova crkva u Šibeniku", *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 36/1 (1996): 87-106, 98.

kapetan Antonio Longhi sa gotovo svim stanovnicima grada dočekali vizitatora i njegove suradnike te ih u procesiji³² dopratili do katedrale. Tijekom svečane mise vizitator je objasnio razloge i ciljeve svoje posjete te pročitao apostolsko pismo koje je zatim zajedno sa uobičajenim dekretima postavljeno na vrata portala katedrale. Misa, propovijed i podjeljivanje sakramenta potvrde odlično su se uklapale u pastoralnu dimenziju Valierovih vizitacija. On se vjernicima rado obraćao propovjedima koje su pokrivala najrazličitije teme a mogle su potrajati i više od sat vremena.³³ U Veroni su osim njega propovijedali uglavnom svećenici iz njegove pratnje među kojima kapucin fra Cherubino da Peschiera, veronski inkvizitor Marco Medici, dominikanci Sisto da Como i Alessio Figliucci, te isusovci Agostino Muzio i Girolamo Otello, koji ga je od 1576. vjerno pratio i pomagao mu u brojnim aktivnostima u upravi biskupijom.³⁴ Kao i većinu članova Družbe Isusove, Otella su odlikovale brojne vrline, pa ne čudi što je biskupa Valiera pratio u presudnim trenucima njegove pastoralne djelatnosti. Jednako tako, nije nimalo slučajno da je sa njime i u Dalmaciji i Istri tijekom 1579. i 1580., gdje mu je pomagao u propovjedima i ispovjedima. Biskup Valier je nesumnjivo bio svjestan činjenice da prisutnost dobrog propovjednika, koji umješno pogađa ukus vjernika, izravno utječe na ishod mnogih njegovih inicijativa.

U srijedu 22. travnja 1579. u svečanoj su se sali rezidencije pripremljene za vizitatorov boravak, sastali biskupi Agostino Valier i Luka Spingaroli. Kasnije su im se pridružili arhiepiskop, primicerij, kanonici i sav šibenski kler. Biskup Spingaroli je na talijanskom jeziku iznio podatke o stanju crkve, svojoj obitelji³⁵ i životu šibenskoga klera. Evo što je naveo o stanju biskupije: “Biskupska je menza samo od ulja i vina godišnje dobivala i do tri stotine dukata, no nakon rata s Turcima vinogradi su opustošeni, prediji neobrađeni i zapušteni. S

³² Razmatranja o vrstama liturgijskih procesija sa bibliografijom: Roger E. Reynolds, “The drama of medieval liturgical processions”, *Revue de Musicologie* 86/1 (2000): 127-143, 134-135. Među povremenim procesijama navodi nošenje hostije bolesnicima, sprovod, posvetu crkava, ponovno posvećivanja groblja, prenošenje i izlaganje relikvija, krunidbu cara, kralja ili princa, zaređivanje i posveta klerika, itd.

³³ Ponekad bi inspiraciju nalazio u stihovima iz Evanđelja: “infra missae celebrationem habuit sermonem ad populum super evangelio tesauru abscondito...” (Mt 13, 44), dok bi u drugim prigodama propovijedao “de utilitate visitationis et aliis necessariis ad animarum salutem”, ili bi pak govorio “de corporali morte scilicet de aeterna morte, de poenis inferni, de beatitudine iustis parata, docens insuper quid inter inferni et purgatorii poenas intersit et ea ratione defuncti suffragium praestandum esse”. Patrizzi, I, 146. Valier, 2001, 283, 289, 296, 299, 318.

³⁴ Hieronymus Ottellus (Bassano del Grappa, 1520. – Verona, 5. veljače 1581.) je u Družbu ušao 1542., a nakon završenog školovanja u padovanskom Kolegiju, na Božić 1552. je u Rimu pred Ignacijem Loyolom položio zavjete. Kao propovjednik je najprije cijelo desetljeće djelovao u Messini, a zatim po dvije godine u Palermu (1565. - 1567.) i Rimu. 1570. je premješten u Kolegij Lombardske provincije u Breri, odakle je na Valierov poziv stigao u Veronu u korizmeno vrijeme 1576. Tijekom 1577. podučavao je u veronskome Sjemeništu Sv. Sebastijana. Patrizzi, I, 2015, 197, 292, 316, 396.

³⁵ Sa biskupom živi njegov šezdesetogodišnji brat sa šezdesetogodišnjom ženom i trojicom njihovih sinova. Najstarijem je sinu Franji oko dvadesetčetiri ili dvadesetšest godina, a kći je stara oko deset ili dvanaest godina. Posluhuje ih jedan sluga. Za ostale crkvene biskupove potrebe u crkvi brinu svećenici. Za godišnju plaću od oko pedeset dukata biskup izdržava jednog svećenika kojega je već zatekao u službi na Murteru.

otoka Murtera biskup ubire godišnju desetinu u iznosu od osam do deset dukata. Pričešćuje se četiri tisuće duša, a prema popisu koji je objavljen nekoliko dana ranije, u gradu živi oko osam tisuća stanovnika.³⁶ Teritorij na kojem se prostire biskupija je uzak pa svi svećenici žive u župama koje su prilično blizu gradu i lako ih je okupiti na sinode koje često saziva. Biskup Spingaroli ih sve dobro poznaje, rezidiraju u župama pa nije trebao primijeniti dekret *contra non residentes*, a na sinodama nije nikoga osudio niti ispitivao. Premda u gradu nema sjemeništa u kojem bi se obrazovali budući svećenici, netko ih uvijek podučava u osnovnim predmetima, a i on ih stalno potiče na učenje. Nije zaboravio spomenuti niti kako je na poziv komune u grad prije *osam* godina stigao učitelj, dominikanac s položenom prisegom vjere, koji u katedrali svira orgulje. Nije ga ispitao, ali zna da je dobro obrazovan *in grammaticalibus*. Tolerira činjenicu da zahvaljujući pismenoj dozvoli, *licencia manendi extra claustra*, ne živi u dominikanskom samostanu. U gradu je Toma Suričević jedini doktor bogoslovije s položenom prisegom vjere, koji podučava katekizam i *casus conscientiae*. Liječnik kojega je komuna na svoj račun dovela prije šest mjeseci, *medicus a ciuitate conductus*, prisegao je vjernost i radi prema odredbama o liječenju bolesnika objavljenima u buli pape Pija V. od 2. ožujka 1566. godine. Svake godine odlazi u pastoralne posjete župama u biskupiji, ali nema pristup mjestima pod turskom upravom, i tamo bi bio u životnoj opasnosti. U skladu s odredbama Tridentskoga sabora ne dopušta sklapanje brakova skitnicama; u gradu osim pokojeg vojnika, nema onih koji javno žive u nedozvoljenim brakovima (*concupinari*). Bez biskupove dozvole nitko osim službenoga ispovjednika Mateja *Dragnicha*, ne smije ispovijedati. Prekršitelje kažnjava po pravu i milosrdno. Sastavljen je i popis zabranjenih knjiga, a u gradu ne postoji tiskara. Biskupskim crkvenim dobrima pošteno upravlja, često podijeli i siromašnima, a za sebe ne uzima ništa. S gradskim vlastima i knezom dobro surađuje. Ne dopušta održavanje noćnih misa, svake godine objavljuje bulu *In Coena Domini*, a kako u gradu živi samo jedan Židov, ne objavljuje bulu protiv njih. Svi su kanonici svećenici i poslušni svome pastiru. Žive časno, nose svećeničku odjeću³⁷ i tonzuru, i redovito obavljaju korsku službu. Nemaju zajedničku

³⁶ ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Vista ap. 80 (Šibenik, f. 2r): “Sunt in hac urbe animae quattuor mille in circa a comunione, dicens fu fatta già pochi giorni una descrizione di tutte le anime della città et furono trouate poco meno di otto millia.”

³⁷ O raznim oblicima svakodnevnog i liturgijskog odijela svećenika: Martha Bringemeier, *Priester- und Gelehrtenkleidung. Tunika. Sutane. Schaube. Talar. Ein Beitrag zur Geistesgeschichtlichen Kostümforschung*. Rheinisch-Westfälische Zeitschrift für Volkskunde. Münster 1974, 6-7. Odredbu o obveznoj crnoj boji nalazimo tek od sinode održane u Milanu 1565. godine: 63-68. Odredbe tridentskog sabora: sessio XIV, canon VI, str. 107-108, sessio XXIV canon XII, str. 108. Četvrti lateranski sabor održan u studenom 1215. godine, u kanonu 16 određuje klericima nošenje neupadljive, dugačke i s prednje strane zakopčane odjeće. Nekako je u isto vrijeme dugačka tunika, crna kao simbol siromaštva, zakopčana sa trideset i tri dugmeta kao simbol Kristovih godina života, postala tipičan dio svećeničkoga svakodnevnoga odijela, poznata po srednjovjekovnim latinskim terminima *sottana*, *vestis talaris*, odnosno francuskim *soutane*, *casaque* (odakle u engleskom jeziku termin

kanoničku kuću nego svatko živi u svojoj. Podijelio je grad na župe, i svakom kanoniku ili svećeniku dodijelio po jednu “kontradu” a župnici sve sakramente podjeljuju u župama. Biskupu prijavljuju one koji žive u nedopuštenim bračnim vezama i druge prijestupnike čije ponašanje uznemiruje vjernike. Misa se održava po tridentskim odredbama, a u crkvi ne dopušta pjevačima da uz orgulje izvode svjetovnu muziku.³⁸ Osim Franje Bogafčića³⁹ koji je još đakon, svi su kanonici primili svećeničko zaredenje. Poštujući još jednu tridentsku odredbu uveo je službu kanonika bogoslova i javno podučavanje. Fabrika katedralne crkve ima godišnji prihod od šezdeset do sedamdeset dukata, a njome dobro upravljaju po jedan kanonik i plemić.” U katedrali biskupu pomaže dvanaest kanonika, arhiđakon, primicerij i arhiprezbiter, a tu su i dvanaest mansionara i dvadesetak klerika. Na susret s vizitatorom neki su ponijeli isprave koje im potvrđuju svećenički status, podatke o zaredenju i imenovanju na pojedine nadarbine. Drugi ih zbog raznoraznih razloga nisu imali, pa su njihov status potvrdili svjedoci. Kanonici su se u razgovoru sa vizitatorom koji se vodio na talijanskom jeziku potužili kako ih po ovlastima Svete Stolice, a za račun mletačkih vlasti uznemiruju različiti ubirači desetina. Prihodi od prebendi i nadarbina znatno su im smanjeni već u ratu 1537. godine, kada im je od 136 bogatih sela ostalo samo deset, a dodatno su osiromašeni nakon rata 1571. godine. Imaju samo četiri sela i neznatne prihode, od kojih ne uspijevaju preživjeti niti dva mjeseca godišnje. Tek ponekad se nađe za par cipela ili komad odjeće, a već uobičajeno žive od ječmenoga kruha!⁴⁰ Zapisnik vizitacije bilježi ove članove katedralnog zbora: biskupov vikar šezdesetogodišnji Toma, sin Pavla Barešića (*Baresich*), arhiprezbiter Toma Suričević,⁴¹ primicerij Pavle

cassock). Maureen C. Miller, *Clothing the Clergy. Virtue and Power in Medieval Europe, c. 800-1200*. Itahaca - London: Cornwell University Press, 2014.

³⁸ Na Tridentskom su saboru izričito zabranjene profane skladbe i lascivni način pjevanja u crkvi; u skladu sa posljednjim dekretom XXIII sekcije sabora u lokalnim se zajednicama osnivaju sjemeništa i za muzičko obrazovanje mladih klerika. Premda ovaj dekret tek usput spominje muziku, snažno je utjecao na organiziranje muzičkih kapela (*cappella musicale*) u brojnim talijanskim biskupijama. Izravno uključen u reformu liturgijske muzike, ravenki je nadbiskup i kardinal Giulio Feltrino početkom 1567. godine objavio sinodalne dekrete u kojima formalno cenzurira profane i lascivne načine pjevanja te korištenje drugih instrumenata umjesto orgulja u crkvi. Zahtijevao je i bolju razumljivost pjevanoga teksta te osnovao jedno od prvih sjemeništa u Italiji. Bio je pokrovitelj većeg broja crkvenih muzičara aktivnih u Urbino, Loreto, Raveni i drugim manjim gradićima Umbrije i Ankonitanske marke. Valerio Morucci, “Cardinals’ Patronage and the Era of Tridentine Reforms: Giulio Feltrino della Rovere as Protector of Sacred Music”, *The Journal of Musicology* 29/3 (2012): 262-291, 264, 270, 273.

³⁹ O građevinskim intervencijama na kamenim kućama bojadisara Mateja Bogafčića od 1. svibnja 1459., Grgura iz 1467., Mihovila iz 1480. te Martina Bogafčića iz 1483. godine vidi: Emil Hilje, “Radmil Ratković i stambeno graditeljstvo u Šibeniku u drugoj polovini 15. stoljeća”, *Peristil* 56 (2013): 61-70.

⁴⁰ ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap. 80, Dalmazia (Šibenik f. 71r-v).

⁴¹ Njegov su svećenički status potvrdili svjedoci; na stranicama zapisnika prezime mu je zapisano u više varijanti: *Sonichiouich*, *Surichiauich*, *Suritenich*, *Sorechieuich*, *Surichieuich* (f. 69r). Tridesetjednogodišnji Toma, sin pokojnoga Vinka, rezidira u Šibeniku tek oko godinu i pol i jedini je doktor bogoslovije u gradu. Za svoju službu učitelja u očekivanju je prve slobodne prebende. Tijekom posljednjega svećeničkoga ređenja održanoga pred prošlogodišnjim Božić, on je kao *examinator* biskupu zamjerio što je zaredio dvojicu svećenika i jednog podđakona, koji ne znaju «uolgere un attiuo nel passiuo». Posvjedočio je i da arhiđakon Ivan *Chuseus* ne rezidira u Šibeniku nego je već preko pet mjeseci u Veneciji a da nitko ne zna što tamo radi. Dometnuo je da čak i kada je u gradu

Vuchmirouich, kanonici Petar Misich,⁴² Ivan Saineus, Andrija Melle, Augustin Stoianus,⁴³ Matej Dragnich,⁴⁴ Nikola Cepriancic (Cipriančić),⁴⁵ Mihovil Smolianouich / Smolaneus,⁴⁶ Marin Giubioieulich,⁴⁷ Lovro Fiscouaz,⁴⁸ Rafael Semunich,⁴⁹ Juraj Becich, Stjepan Benich, klerik sa potvrdom o prvoj tonzuri i četiri niža reda Bernardin dal Bene, Vinko de Lucianis,

rijetko ulazi u crkvu i sudjeluje u božjoj službi. Nikada ga nije vidio u koru, njegovo nesudjelovanje u misi i božjoj službi među vjernicima izaziva skandal, pa se govori «...egli era come le nuuole del mal tempo, le quali sentendo il suono delle campane, fuggono, e suaniscono». Nadalje, Toma ga je nekoliko puta o tome opomenuo i poticao da izvrši svoje dužnosti u crkvi, no sve je bilo uzalud.

⁴² Tridesetdevetogodišnji sin pokojnog Ivana obavijestio je vizitatora kako biskupovi godišnji prihodi iznose oko četiri stotine dukata od kojih dvije stotine dobiva od iznajmljivanja zemljišta. Dodao je nadalje kako je tijekom korizme u gradu propovijedao neki fratar kapucin, koji je uveo molitvu «delle quarant'hore» za presveti sakrament, te večernju molitvu koja se moli uz zvuk nekoliko udaraca (al suono d'alcuni botti, che prima non si faceva). Nedjeljom i blagdanima župnici propovijedaju vjernicima za vrijeme mise, a tijekom došašća i korizme u katedrali se održava javna propovijed na biskupov trošak. Dodao je i kako gradom kruži glasina da je biskup na traženje i preporuku kneza, zbog nedostatka svećenika zaređio Stjepana Benića koji jedva da zna čitati i pisati. Prenio je i glasinu kako su ubrzo nakon preuzimanja biskupije, još u tijeku rata protiv Turaka, biskup ili njegov kancelar kanonik Mihovil Smoljanović za svećeničko ređenje primili po tri ili četiri lire od sakristana Vinka i od Šimuna de Andreisa. Kaptol se ponekad sastaje *in episcopatu* u prisutnosti biskupa, a ponekad u sakristiji kako bi birali svoje časnike, ili zbog drugih potreba. (Ibid. ff. 8r, 62v). Svjedočenje o šezdesetpetogodišnjem arhidakonu koji više vremena provodi u Veneciji zaključio je podatkom da su dvije žene na dobru glasu njegove rođakinje. Molitve «delle quarant'ore» je u Veroni uveo biskup Valier. Vidi *La nobiltà di Verona di Gio. Francesco Tinto; opera mista, et ampliata di varii honorati discorsi, historie et tratati*. Verona: presso Girolamo Discepolo stampatore episcopale, 1590, 483-484: «Mirabile vtilità procaccià egli al gregge suo, nella perpetua publica venerazione del Santissimo Sacramento, chiamata oratione delle 40. hore, che egli con tanto accrescimento della deuotion popolare, hà nella Città introdotta, et con l'altra oratione ancora, onde hà egli auezzo così i cittadini come i diocesani ad ogni giorno honorare, et orare à Dio, nel principio della notte, ciascuno nella sua propria casa».

⁴³ Svećenički su status potvrdili svjedoci.

⁴⁴ Obavlja službu ispovjednika, a prebenda mu donosi godišnji prihod od šesnaest dukata.

⁴⁵ Njegovu je potvrdu o svećeničkom zaređenju potpisao bliski suradnik kardinala Francesca Gonzage († 1566.), protagonist brojnih političkih odluka papa Julija III., Pavla IV. i Pija IV., apostolski nuncij u Veneciji od svibnja 1561. do početka 1564. godine, Ippolito Capilupi (Mantova, 1511. – Rim, 1580.). Gaspare De Caro, «Capilupi, Ippolito», *DBI* 18 (1975): 536-542. Tijekom službe u Nuncijaturi, Capilupi je prilično nezainteresirano odugovlačio rješavanje ionako dugotrajne afere vezane uz zaderski benediktinski samostan, Petra Ferra i redovnicu Klaru Begna, koja je dospjela i do ureda Svete Inkvizicije. Postupak vođen u Zadru je poništen nešto prije 1566. godine. *Nunziature di Venezia*. Aldo Stella (ur.). Volume ottavo. Roma: Istituto Storico Italiano per l'età moderna e contemporanea, 1963, 67-68. Kanonik Cipriančić je 27. travnja vizitatora obavijestio kako je donedavno bio voditelj biskupove službe ceremonijala, *maestro principale delle cerimonie di Monsignor Reuerendissimo Luca Spingarollo, Vescouo di Sibenico*. Povremeno bi mu tijekom svećanih zaređenja pomagao kancelar Matej Dragnich. Nikada za zaređivanja nisu primili novac, tek bi ponekad poneki svećenik biskupu dao nešto novca kao milostinju.

⁴⁶ Arhiepzbiter Toma *Surichiaouich* sa svojim odvjetnikom i kanonik Mihovil *Smolaneus* su se 29. travnja našli pred auditorom Taffelijem na suprotstavljenim stranama zbog tri gonjaja vinograda kod crkve sv. Silvestra u Malom polju (f. 69r). *Smolaneus* je oko pola godine bio biskupov kancelar, a zatim je postavljen da brine o školi.

⁴⁷ Tridesetjednogodišnji je Marin, sin Ivana, od 1570. do 1573. bio vikar biskupa Savorgnana. Arhidakona Ivana *Chuseusa* više je puta opominjao zbog neodržavanja misa i ostalih službi u crkvi. Posljednji mu je put zaprijetio kako će o njegovim prijestupima obavijestiti Kuriju, na što je on otputovao u Veneciju. U Šibenik je dolazio samo nekoliko puta, a u crkvi nikad nije izvršavao svoje obveze. Dapače, na zvuk zvona bi se pojavio na trgu i tamo ostajao cijelo vrijeme trajanja mise. U gradu ima kuću sa dva stana, u jednome stanuje on sam, a u drugom je starija žena sa kćerkom, koje ga poslužuju.

⁴⁸ Sin pokojnoga Lovre je na pitanja o arhidakonu iskreno dodao da među njima vladaju neprijateljski odnosi pa bi se svaka izjava protiv njega mogla pripisati mržnji: «Non mi esaminate sopra particolari di questo Archidiacono, perche siamo stati inimici, et in lite criminale, tra noi, et non ui e di buono tra lui et me, per la qual cosa non uorei, che si dicesse qualche cosa contro lui, mi fosse ascritto ad odio, et non a uerita et non mancarano altri ad esser esaminati che saranno informati come io.» (Ibid., f. 62r).

⁴⁹ Svećenički su status potvrdili svjedoci.

Šimun *Jadrienouich*, Mihovil *Gubrisich*, Šimun *Gruchouich*, Vinko *Difnich*,⁵⁰ Matej *Vabrigouich*,⁵¹ Ivan *Tholich*, Stjepan *Letilich*, Juraj *Iuancich*,⁵² mansionari Luka *Lizzizzarich*, sakristan Vinko *de Parma alias de Tesser*,⁵³ Petar *Veslarich*, Juraj *Milcouich*, Luka *Prachulich*, Nikola *de Martinis*, Juraj *Mihouilch*, đakoni Franjo *Bagafcich* i Matej *Stoianus*; trogiranin Grgur *Mazzarich*, podđakoni Šimun *de Portanari*, Juraj *Luciech*, Barthol *Ostoicich*.

Od brojnih sudskih postupaka organiziranih tijekom apostolske vizitacije Dalmacije 1579. godine protiv klera⁵⁴ koji se na bilo koji način ogriješio o pravila kršćanskoga ćudoređa, svojom odličnom dokumentiranošću⁵⁵ pozornost plijeni slučaj kojega su od 23. do 28. travnja vodili auditor Tafello de Tafellis i vizitatorov koadjutor za kriminalne slučajeve Giovanni Francesco Tinto.⁵⁶ Na pravnim principima utemeljeni sudski postupak vođen je protiv dominikanca Augustina Pridojevića, koji je u Šibenik stigao početkom sedamdesetih godina iz zadarskoga dominikanskog samostana kako bi postao učitelj u školi i brinuo o orguljama u šibenskoj katedrali. Njegovi su se odnosi sa stanovnicima Šibenika u nekom trenutku ozbiljno zaoštrili, pa su biskupu Valieru protiv njega podnesene sljedeće vrlo ozbiljne optužbe:⁵⁷

⁵⁰ Posjeduje nadarbine sv. Jurja u Malom polju i Sv. Marije na otoku Zlarinu.

⁵¹ Zbog starosti je izgubio isprave, pa su svećenički status potvrdili svjedoci.

⁵² Kao razlog što nema isprave naveo je: «ob turcarum incursione».

⁵³ Na vizitatorovo je pitanje “je li biskupu ili njegovom kancelaru dao novac kako bi ga zaredio” odgovorio da su oni koji to kažu besramni lašci. On je doduše za đakonsko zaredenje biskupovom kancelaru dao tri ili četiri lire, jer mu je tako predložio kanonik Nikola *Ciprieavich*, no biskup mu je nekoliko dana kasnije novac vratio dodajući kako ne želi da se posumnja na simoniju. Prigodom svećeničkog zaredenja 1575. nije dao ništa.

⁵⁴ U Trogiru je samo nekoliko dana ranije, 14. travnja, auditor Taffelli svećenika Vinka Rožića (*Rosich*) osudio na petogodišnje izgnanstvo u mjesto “*quae dicitur ai Castelli, et in Murlacorum locis dioecesis Traguriensis*” kako bi tamo obavljao božju službu i dušobrižništvo. Udaljio ga je sa svih nadarbina i osudio na jednogodišnji post petkom. Isto tako, Bratovštini Presvetoga Milosrđa mora isplatiti sedamdeset malih libara. Ukoliko bi tijekom petogodišnjega izgnanstva pokušao prijeći granicu, onome tko ga uhvati isplatit će stotinu libara, a po povratku će mjesec dana biti zatočen u zatvoru. U sali vizitatorove trogirске rezidencije objavi ove osude nazočili su veronski svećenik Aloisio Locatelli i plemići Giuseppe Malavolta i Valerio Malegucio. ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap. 80 (Trogir, f. 68r-v).

⁵⁵ U spisu šibenske vizitacije zapisnik ovoga sudskoga postupka na talijanskom i latinskom jeziku zauzima čak 16 gusto pisanih listova, od 75r do 91r.

⁵⁶ Župnik crkve sv. Ambrozija u mjestu Tombe u veronskoj biskupiji, doktor obaju prava i povjesničar Giovanni Francesco Tinto (*Tynctus, Tincto*) je 1590. godine objavio djelo *La nobiltà di Verona di Gio. Francesco Tinto; opera mista, et ampliata di varij honorati discorsi, historie et trattati*. Verona: presso Girolamo Discepolo stampatore episcopale, koje je posvetio svome zaštitniku kardinalu Agostinu Valieru. Valier, 2001, 371.

⁵⁷ *Ibid.*, (Šibenik, f. 75r): «*Quum ad aures, referente fama publica et fidedignis uiris reurerendissimi domini episcopi Veronensis, visitatoris et reformatoris apostolici totius prouintie Dalmatie, peruenisset fratrem Augustinum ordinis Sancti Dominici extra claustra degere, uitamque impudicam cum concubinis agere, necnon nocti per cuitatem cum sociis otiosis et lasciuis pulsando instrumenta musicalia et canendo deambulare, domique suae publicum ludum chartarum habere, ac cum hominibus militibus et non bene de fide et religione catholica Romana sentientibus quotidie frequenter uersari et predicta cum scandalo malo exemplo et anime sue pernitia.*” Za pontifikata pape Inocenta III. uvedene su nove kriminalne procedure, pa tako odredbe IV. lateranskog sabora dopuštaju sudcima da postupi *ex officio* bez optužnog naloga kad god bi *fama publica* ukazivala na to da je netko počinio zlodjelo. Dakako, srednjovjekovni su kanonisti pojam *fama* preuzeli iz rimske pravne tradicije, gdje je

fra Augustin ne živi u šibenskome dominikanskom samostanu⁵⁸ nego u iznajmljenoj kući vodi neprimjeren život sa konkubinom, noći provodi na gradskim ulicama i trgovima s besposlenim, lakomislenim i lascivnim društvom, gdje uz svirku muzičkih instrumenata pjevaju ljubavne pjesme. U svojoj kući organizira druženja uz kartaške igre⁵⁹ i konačno, druži se sa grčkim i albanskim vojnicima⁶⁰ koji ne poštuju papin autoritet i nisu katolici, a sve to stanovnike Šibenika izrazito vrijeđa.

Fra Augustin je podvrgnut sudskome istražnome postupku prema kanonu *Qualiter et quando*⁶¹ koji se provodio u crkvenim sudnicama još od IV. lateranskog sabora održanoga 1215. godine. Treba napomenuti kako su na sinodama koje je biskup Valier održao u Veroni između 1573. i 1582. donesene odluke koje strože reguliraju navike i ponašanje veronskoga biskupijskoga klera. Između ostaloga, svećenicima i klericima je određeno odijevanje časne i primjerene odjeće u javnosti, ali i osobitoga liturgijskoga odijela poput bijele lanene ili pamučne tunike (*cotta*) duge do koljena i širokih rukava, sa čipkanim rubom, koju će odijeliti prigodom ispovijedi, podjeljivanja crkvenih sakramenata i sklapanja braka. Jednako tako, kućanstvo im ne smije voditi žena kako se ne bi posumnjalo u njihovu čistoću, a zabranjeno im je odlaziti na trgove gdje bi slušali šarlatane, *zarattanos*, razgovarati s laicima i s njima igrati bilo kakve kartaške igre. Nadalje, posebni su službenici zaduženi za hvatanje klerika koji gradom lutaju noću i jutra dočekuju uz svirku muzičkih instrumenata.⁶² Ove se optužbe protiv Augustina Pridojevića odlično uklapaju u predodžbu neprimjerenoga svećenikova ponašanja koje su Valierovi veronski suradnici⁶³ navikli prepoznavati i kažnjavati. Istoga je dana Giovanni

imao manje važnu ulogu u dokaznom postupku. Richard M. Fraher, "Conviction According to Conscience: The Medieval Jurists' Debate concerning Judicial Discretion and the Law of Proof", *Law and History Review*, 7/1 (1989): 23-88, 33.

⁵⁸ Konstitucije reda, odredbe IV. lateranskog sabora te sabora u Trentu redovnike obvezuju na život u samostanu. *Conciliarum Oecumenicorum Decreta*. Giuseppe Alberigo (ur.). Bologna: Edizioni Dehoniane, 2002: Sessio XXV: Decreti sui religiosi e sulle monache: cap. I, IV.

⁵⁹ U suprotnosti je i sa odredbom kneza Fantina de Cha de Pesaro, prema kojoj je kartanje zabranjeno danju i noću, u gradu, komunalnoj lodi i izvan gradskih zidina. Kazna za prijestupnike pučane iznosila je 40, za plemića 5 libara. Dakako, za noćne se prijestupnike kazna udvostručavala. Kažnjavan je i onaj tko je u svom domu organizirao kartaške igre sa po 10 malih libara za dnevni, odnosno 20 za noćni prijestup. Zelić, 2008, 176. *Gioco e giustizia nell'Italia di comune*. Gherardo Ortalli (ur.), Ludica: collana di storia del gioco 1. Treviso: Fondazione Benetton - Roma: Viella, 1993. Gherardo Ortalli, *Barattieri. Il gioco d'azzardo fra economia ed etica. Secoli XIII-XV*. Bologna: Il Mulino, 2012.

⁶⁰ Spominju se Konstantin Palego, Nicolo Frassina, Nikola i Konstantin Lascari, kapetani mletačke konjice smještene u Šibeniku. Prema svjedočanstvu biskupa Spingarolija, kneza Antonija Longha, šibenskih plemića Ivana, sina pokojnog Šimuna Divnića, i Šimuna, sina pokojnog Jurja Dobrovića, dobri su kršćani koji dolaze na mise kako u kneževoj pratnji tako i sami. ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap. 80 (Šibenik, ff. 97r-101v).

⁶¹ Kanon je uvršten i u *Liber extra* pape Grgura IX. Aemilianus Friedberg, *Corpus iuris canonici*, pars secunda Decretalium collectiones. Graz: Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, 1959, 745-747.

⁶² Patrizzi, I, 118.

⁶³ Auditor Taffelli nije bio jedini član vizitatorove pratnje zadužen za sudske postupke protiv dalmatinskog svećenstva. Povodom rasprave održane u subotu 20. lipnja protiv arhiđakona Dominika Capalba u Krku zabilježeni su arhiprezbiteri veronske biskupije, doktor obaju prava Ascanio Randulo i Antonio Gulielmo. ASV,

Francesco Tinto dobio nalog da organizira sudski postupak pa je tijekom sljedećih pet dana *ex officio* saslušao trinaest svjedoka. Svjedočili su: tridesetjednogodišnji opat benediktinskoga samostana Sv. Nikole Jeronim Buća,⁶⁴ četrdesetogodišnji Nikola Rankolin,⁶⁵ četrdesetpetogodišnji Francesco Filipuzzi, sin pokojnog Bartola iz Bara, zamjenik pisara u Fiskalnoj komori koji već tri godine živi u Šibeniku u blizini Pridojevićeve kuće; šezdesetogodišnji kanonik Toma, sin Pavla Baračića i vikar biskupa Spingarolija koji je u

Congr. Vescovi e Regolari, Visita Ap., 80 (Dalmazia, Krk). Tijekom vizitacije rabske biskupije uz Valiera su bili Giovanni Francesco Tinto koji je u Rabu istražio život biskupa Blaža Sidinea, i vikar župne crkve Pozzolengo, arhiprezbiter Lorenzo Albertini. Tea Mayhew, "Tolerance in practice – immorality and Tridentine rules in Rab (Arbe), late 16th century", u: Egidio Ivetic – Drago Rokсандić (ur.), *Tolerance and intolerance on the Triplex Confinium. Approaching the «Other» on the Borderlands. Eastern Adriatic and beyond. 1500-1800*. Padova: CLEUP, 2007, 171-180, 174, 175, 179. U Valierovoj su pratnji i laici, plemići Valerio Malagucci i Giuseppe Malavolta koji bi se tijekom šetnji gradom rado izmiješali sa lokalnim stanovnicima kako bi prisluškivali njihove razgovore i stekli što potpuniju sliku o gradskim prilikama.

⁶⁴ Ibid., ff. 62v, 63r-71v. Kotoranin *Hieronimus Bucchia*, sin Vinka i daljnji rođak Trifuna Buće, na opatiju Sv. Nikole providiran je 15. srpnja 1566. godine. ASV, Cam. Ap., Div. Cam. 221, ff. 184r, 200v-201r; bula o imenovanju od 8. studenoga zabilježena je u ASV, Reg. Vat. 1936, ff. 174r-175v.

⁶⁵ Nikola Rankolin se u šibenskim izvorima pojavljuje oko 1566. godine. Najprije u šifriranim pismima Mihovila i Antuna Vrančića (Diana Sorić – Milenko Lončar, «Pismom protiv neželjenih čitatelja: kodirane poruke Mihovila i Antuna Vrančića», *Colloquia Maruliana* 22 (2013): 49-75) a zabilježio ga je i suvremenik Fausta Vrančića, Ivan Tomko Mrnavić u povijesnome djelu *De Illyrico caesaribusque Illyricis*. Naime, tijekom zajedničkih šetnji Zlarinom, autorov otac Marko Tomko, Nikola Rankolin i Kristofor Lučić (zapovjednik šibenske galije u bitci kod Lepanta!) među ostacima kamenja i crijepova preostalih nakon uređenja ljetnikovca nailazili su na epigrafičke i druge arheološke nalaze. Ugledajući se na Marka Marulića i Dminu Papalića koji po ruševinama Salone također sakupljaju epigrafičke spomenike, Mrnavić šetnje trojice prijatelja po Zlarinu koristi za razmatranje o povijesti otoka, Dalmacije i ostatka Ilirika. Tamara Tvrtković, «*Descriptio Urbis Spalatensis* Ivana Tomka Mrnavića», *Colloquia Maruliana* XVIII (2009): 303-313. Nikola Rankolin je uz Ivana Ručića i Luku Rajčevića bio na čelu bune pučana protiv plemića 1582. godine. U šibenskoj knjizi krštenih osim Nikole zabilježeni su i članovi njegove uže obitelji: supruga Katarina, kći Daria i sin Dionizije; te supruga Franciscina sa sinovima Ivanom i Tomom. Ante Šupuk, «Šibenski liber baptizatorum (1581-1590), njegova antroponimna građa i osobitosti te antroponimije», *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 7 (1975): 81-186. Zapisnik apostolske vizitacije o njemu donosi mnoge nove, manje poznate detalje. Prema svjedočenju Konstantina Paleologa, Nikole Frassina, Nikole i Konstantina Lascarija, Nikola Rankolin je ortak i sudrug opata Jerolima Buće. Oni ga ovako opisuju: "huomo conuinto et notato in publica scrittura nella cancellaria di questo Clarissimo Riggimento per ladro, et per falsario, et percio priuato dalli atti publici, come consta nel libro delle sententie di questi Clarissimi Rettori...". Nikola Rankolin se također pojavljuje 24. travnja 1579. i kao prokurator jedne grupe patrona koji su nakon smrti posljednjega župnika Ante Zerzanovića istaknuli kandidaturu Ivana Rankolina za plebana i rektora crkve sv. Marije u Srimi. Druga je grupa patrona kandidirala arhiprezbitera Tomu Suričevića (*Sonichiouich*), a biskup Spingaroli je već 20. svibnja župniku i dekanu sv. Marije u Srimi, Tomi Suričeviću dodijelio plebanat ili dekanat Sv. Marije u laičkom patronatu, ispražnjen smrću svećenika Franje Mikelevića. O njemu je svjedočio i sudac šibenske *Curiae Maioris*, plemić Ante *Mischius*, sin pokojnoga Ivana, koji je naveo kako je svima znano da je njegov brat Petar za vrijeme šibenskoga kneza Dandola 1559. godine obješen zbog provale u dućan trgovca Zvane de Bussis iz Venecije i krađe novca, zlatnog prstena i nekih tkanina koje je sakrio negdje u Vodicama. Knez Paolo Marcello je 9. ožujka sljedeće godine u sudskoj parnici odredio Nikoli da u roku od 15 dana mora vratiti ukradene stvari i novac. Ukoliko to ne bi uradio, bit će izgnan iz Šibenika i njegova distrikta. Ako bi bio uhvaćen pri pokušaju prelaska granice bit će osuđen na trogodišnju kaznu na galiji. Nikola je, međutim, na vrijeme vratio ukradene stvari i isplatio dug. Dodao je nadalje kako su advokat Nikola Rankolin i drugi brat, svećenik Ivan, veliki biskupovi neprijatelji od vremena kada se Ivan natjecao za neku nadarbinu, kada su ga zajedno sa primicerijem i kanonikom Nikolom Ciprijanićem, podržali Gaspar *de Grisanis*, Franjo *de Draganis*, Jerolim Ostroičić, Manolo *de Maritis*, Nikolini klijenti koje besplatno brani u nekim parnicama. (ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap. 80 (Šibenik ff. 69r, 98r).

svojim odgovorima bio vrlo suzdržan ne želeći prenositi gradske glasine;⁶⁶ četrdesettrogodišnji šibenčanin Martin, sin pokojnoga Petra Caravina, četrdesetpetogodišnji plemić Juraj Škobalić, *Scobaleus*, sin pokojnoga Damjana; tridesetpetogodišnji plemić Juraj Tolimerić, sin pokojnoga Ivana Krstitelja. Petar Begna, dvadesetsedmogodišnji sin pokojnoga Alviza iz Zadra, o svom je galantnom, pristojnom i dobrodušnom sugrađaninu Augustinu govorio s poštovanjem i osjećajno. U njegovoj šibenskoj kući nije bio nekih sedam ili osam mjesec, a odnedavno ga svakodnevno posjećuje. Nikada ništa nedolično i nečasno nije čuo o njemu, u domaćinstvo mu održava samo jedna starija žena. Potvrđujući tako iskaz plemića Škobalića, dodao je kako u gradu ima mnogo zlih ljudi koji mrze strance, pa Augustina proganjaju zbog škole, u kojoj bi neki plemići umjesto njega radije vidjeli arhiprezbitera. U Augustinovoj se kući nikada nije kartalo, osim kada je u njoj bio zatočen neki plemić iz Trogira. Trogirski su ga prijatelji dolazili posjetiti, pa bi u njegovoj sobi ponekad kartali, ali sa njima nikada nije vidio i Augustina, koji je uvijek svoj posao u školi marljivo obavljao. Kao zanimljivost navodim i tri svjedokinje: šezdesetogodišnju Margaretu, kći Radovana Tomišića;⁶⁷ četrdesetogodišnju susjedu Magdalenu, ženu Luke Pridojevića; Augustinovu susjedu Ružu, dvadesetčetverogodišnju ženu Mihovila Bellarose.⁶⁸ One su na pitanja zasigurno odgovarale na hrvatskom jeziku jer su njihove iskaze prevodili šibenski svećenici, sakristan Vinko *da Parma* i Oktavijan Giustiniani, koji su prisegnuli da će sve vjerno prevoditi. Iskazi svjedokinja su prevedeni na talijanski, stoga u našem zapisniku nema niti traga hrvatskoga jezika kojim se govorilo u Šibeniku. Jasno, mletački su podanici, knez i njegovi suradnici jednako kao i apostolski vizitator sa svojim suradnicima, u hrvatskome gradu Šibeniku bili politički i kulturološki stranci, ovisni o prevoditeljima. Premda je u gradu živio veći broj ljudi egzistencijalno povezanih sa jadranskim mletačkim prostorom, poznavanje mletačke inačice talijanskog jezika, osobito među ženama, nije bilo prošireno.

⁶⁶ „Io conosco frate Agostino dell'ordine di S. Dominico che è nostro organista nel domo, et maestro della comunita...., io non ho molta pratica delle cose d'altri di questa citta, che io non le uo cercando, et attendo alla chiesa ne pratico troppo con alcuno, però non so molto bene quello che si fa per la citta. Interrogatus respondit, io non so altro particolare di questo padre, per le ragioni ch'ho detto di sopra.”

⁶⁷ “Io non ho uisto la figlia della detta vecchia andar in casa dil detto fratte, se non due uolte in tre anni.... non so che quella giouane habbia mai habitato in casa dil frate, ne l'ho mai inteso...., non so ne ho inteso che la giouane sudetta sia da male della sua vita. Interrogata an ipse frater habeat ludum domi suae ordinarium, aut noctu per ciuitatem cum iuuenibus aut alios deambulet, respondit nihil scire.”

⁶⁸ „Io conosco frate Agostino che è maestro qui mio uicino.... ho ueduto la detta Giacouizza in casa del detto frate inanti quaresima, ma questa quaresima non ce l'ho ueduta; la vecchia madre di Giacouizza è ogni di ordinariamente in casa del frate a fargli seruitii. Questa Giacouizza ha una casa uicina al frate doue essa habita, ma che il frate uadi da lei, o ella da lui, non so, se non come ho detto di sopra, si dice bene che questa Giacouizza sta a posto del frate. Io ho inteso dalla detta Giacouizza che ella ha fatto al detto frate alcune figliole femine, ma che sono morte tutte piccoline. Io non so ne ho inteso che la Giacouizza habbia fatto mal del suo corpo, ne faccia con altri che con il detto frate, et si dice che egli li ha tolto la verginita”.

Svaki je od navedenih pozvanih svjedoka mozaiku koji čini životnu priču optuženoga Augustina Pridojevića dodao svoju kockicu. Svi su oni o Augustinu Pridojeviću znali ponešto bilo da su sami vidjeli ili su čuli od drugih. Ovo su njihove “činjenice”: fra Augustin je stigao iz zadarskoga dominikanskoga samostana šest ili osam godina ranije, vjerojatno odmah poslije rata sa Turcima, kako bi u komunalnoj školi preuzeo službu učitelja. Vidaju ga obučenog u habit dominikanskoga reda, koji se sastoji od do gležanja duge bijele donje haljine, i crne gornje tunike, *ferarolo*, na glavi ponekad nosi šešir, a ponekad crnu svećeničku biretu križnog oblika. Živi u privatnoj kući ser Franje Dragovića, kojemu plaća najam; tu ga već nekoliko godina tijekom cijele godine poslužuje starija žena⁶⁹ po imenu Matija – majka dviju kćeri od kojih jedna živi u Veneciji, dok joj druga lijepa neudata dvadesetčetverogodišnja Jakovica *Giacovica, Giacomina*, povremeno pomaže u Pridojevićevoj kući. Dakako, mlada je žena na lošem glasu, *di mala fama et disonesta*, a gradom se priča kako je s njom imao nekoliko kćeri koje su sve umrle vrlo malene. Mnogi su ga s njome vidjeli, kod njega često provodi noći, a u zoru odlazi. Tako je jednom za jutarnjega mraka pala niz stepenice, razbila glavu i bila u životnoj opasnosti, pa su toga dana svi samo o tome pričali. Neki svjedoci navode kako joj on šalje hranu u kuću u kojoj živi sa majkom. U korizmeno vrijeme i za uskršne blagdane obje žene žive u manjoj kući u blizini njegove. Neki su naveli kako je nakon biskupova upozorenja prije nekih godinu dana, Jakovicu udaljio iz kuće kako bi pokazao da s njome ne živi, ali su ipak neki svjedoci dvije žene vidjeli u njegovoj kući i na dan kada je u grad stigao apostolski vizitator. Neki su ga vidjeli i sa mladom kćerkom jednog pekara. Neki od njih navode kako je prema Jakovičinoj majci nasilan. Jednom ju je izbacio iz kuće, a ona je zatim trčeći ulicom vikala kako će sve ispričati biskupu, vidjeli su i da ju je udario kako bi prestala psovati. Jedan je zbog kojekakvih besramnih scena iz škole ispisao svoja dva sina. Nadalje, neki su ga svjedoci vidjeli, a drugi samo prenose glasine kako često noću na ulicama i trgovima svira i pjeva ljubavne stihove sa svojim društvom, a u svojoj kući organizira kartaške igre. Tijekom zime svake večeri u njegovu kuću ulaze brojni mladi ljudi, a sutradan na ulici pričaju koliko je tko izgubio ili zaradio. Razgovara i druži se s albanskim i grčkim vojnicima katoličke vjere koji kao konjanici služe u Sv. Marku, s mladima koji noću dolaze u njegovu kuću igrati kartaške

⁶⁹ Odličan pregled odredaba kanonskoga prava po pitanju uloge žene u svećeničkom domaćinstvu: John E. Lynch, “Marriage and Celibacy of the Clergy: The Discipline of the Western Church; An Historico-Canonical Synopsis”, *Jurist* 32 (1972), 14-38, 189-212). Crkveno je zakonodavstvo prešutno priznavalo da žene obavljaju važne kućanske poslove, međutim, uvijek se nastoji naglasiti kako klerici moraju živjeti odvojeno. Jedino izuzeće mogu biti majka, sestra, ili neka druga osoba iznad svake sumnje. Kanon 8 sabora održanog 567. godine u Toursu jasno kazuje da klerik ne smije u svojoj kući držati ženu s kojom nije u rodbinskoj vezi, *extraneam mulierem*, pod izlikom da će mu izrađivati odjeći ili održavati kuću», dok kanon 11 potvrđuje mogućnost suživota sa ženskim članovima obitelji, ali klericima zabranjuje da imaju vlastite sluškinje, *ancillam propriam*, udovicu ili ženu koja živi poput redovnice, *quasi santimonialem*, kako bi skrbile o njihovim stvarima. Miller, 2014, 143, bilj. 8.

igre. Sa gradskim svećenicima i klericima se rijetko druži i malo razgovara, dolazi u crkvu svirati orgulje, ali nakon službe odlazi iz crkve ne zadržavajući se sa svećenicima i vjernicima. Nakon što su saslušani svjedoci optužbe, Giovanni Francesco Tinto je odredio da se kopija zapisnika sudskoga procesa dostavi optuženiku kako bi mogao pripremiti obranu, a zakazao je i termin njegova iskaza: tri dana od predaje kopije zapisnika, koju je 26. travnja u njegovo ime preuzeo Nikola Divnić.

Sudski je postupak predvidio i saslušanje svjedoke obrane.⁷⁰ U zakazanom su ih terminu u subotu 25. travnja auditoru Taffelliju predstavili dvojica Augustinovih zastupnika, Šibenčani Viktor Orsini i Nikola *Labich*. Nakon položene prisege svoje su iskaze iznijeli Mihovil *Stanich*, Martin *Malagiudich*; dvadesetpetogodišnji plemić Karlo *Dobrouich/ Bolnoeuich*, sin pokojnoga Jurja; dvadesetpetogodišnji plemić Jakov *Starich*, sin pokojnoga Mihovila, koji je kod fra Augustina učio svirati orgulje i pjevati, a kao trgovac je dva ili tri puta s njim, Karlom Dobrovićem i Dominikom supramassarijem odlazio preko turske granice, posljednji put prošloga rujna; tridesetogodišnji Šibenčanin Dominik, sin Ivana supramassarija koji ima neke posjede na Murteru i često je u kontaktu sa obližnjim turskim stanovništvom.⁷¹ Kao svjedoci obrane oni su u korist optuženog Pridojevića iznijeli neke pozitivne činjenice, koje su čuli i vidjeli sami, ili je to u gradu “svima poznato”. Od fra Augustinovih su rođaka koji žive s ove strane Cetine čuli kako je više puta odlazio preko turske granice jer je u Vrani, *Laurana*, na oko četiri milje od Murtera, živjela njegova majka koju je pokrstio. Od Turaka su doznali kako još uvijek odlazi preko granice jer su mu još uvijek živi sestra udovica i jedan brata koji je tamo hodža (*choza*); s njima razgovara i nastoji ih uvjeriti da prijeđu na kršćanstvo, a zadnji je put tamo bio prije nekih godinu dana. Kad su Turci saznali da je pokrstio majku htjeli su je spaliti, a kako je bila imućna, potplatila ih je i tako ušutkala glasine. Nakon što je prije osam godina umrla, pokopana je u miniranoj kršćanskoj, morlačkoj crkvi (*Merlanča*). Često je prijatelje molio da s njime pođu preko granice, no to je bilo izuzetno opasno jer bi ih Turci spalili žive, ako bi bili uhvaćeni.

Nakon saslušanja svih svjedoka, pravni je postupak nalagao da se sudu obrati optuženik. Na zakazano je ročište 26. travnja fra Augustin Pridojević stigao odjeven u bijelu tuniku i crni

⁷⁰ ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap., 80 (Šibenik, ff. 88r-90r).

⁷¹ Šibenčani su se Veneciji ozbiljno suprotstavili početkom 15. stoljeća, a i tijekom 16. stoljeća su tradicionalne trgovačke, političke i ljudske veze sa zaleđem bile vrlo čvrste, usprkos strogim zakonskim propisima koji zabranjuju trgovanje s Morlacima izvan gradskog distrikta i na područjima izvan mletačke kontrole. Morlaci su, naravno, izbjegavali dolaziti u grad da ne bi morali platiti namete koje je s uspostavom granice uvela Venecija. Zelić, 2008, 170-171.

plašt dominikanskoga reda, bez tonzure⁷² i sa biretom u obliku križa na glavi. Vrlo umješno koristeći svoju nadarenost u retorici i psihologiji, najprije je porazgovarao sa vizitatorom i njegovim auditorom na talijanskom i latinskom jeziku, a zatim je slijedeći četiri točke optužbe, pokušao odgovoriti na iskaze svjedoka i razmontirati svaku od njihovih optužbi. Bilo je prilično lako umanjiti ozbiljnost prve točke optužbe, grijeh apostazije odnosno život izvan samostanske zajednice. Kao dokaz da na to ima pravo, svojim je tužiteljima podastrijeo posebnu dozvolu, *indultum*, koju mu je 30. travnja 1565. godine izdao Guido Ferreri,⁷³ apostolski nuncij pape Pija IV. u Veneciji. Dodijeljena mu je za osobite zasluge u preobraćenju na kršćansku vjeru majke i nekolicine rođaka, turskih nevjernika. To su potvrdili i brojni svjedoci, među kojima i biskup Spingaroli. Nuncijeva isprava i iskazi svjedoka osnažili su fra Augustinovu poziciju u očima auditora. Nadalje, kategorično je odbio prihvatiti i ostale “dokaze” za krivična djela za koja je optužen. Uvjeren je kako su njegovi neprijatelji iznijeli brojne neistine s namjerom da ga udalje iz škole, kroz koju je prošlo pedesetak učenika, i na njegovo mjesto postave svog poslušnika. Kao najveće svoje neprijatelje imenovao je opata Jerolima Buću (koji s njime bez ikakva valjana razloga uopće ne razgovara) i odvjetnika Nikolu Rankolina koji je javno osuđen za krađu i krivokletstvo. Izbor neprimjerenih svjedoka ponajviše govori o samim svjedocima, a na najbolji način potvrđuje njegovu nevinost. Dometnuo je kako sa svima uvijek pristojno razgovara, a “svi znaju” kako su njegovi albanski prijatelji iskreni katolički vjernici, što će potvrditi i knez, kaštelan i biskup. Razgovara i sa mnogim drugim poštenim ljudima, prije svega sa klericima i svećenicima među kojima Maro *Gliubauich*, Mihovil *Smogliano*, Mihovil *Grubissich*, Ivan *Saineo*, Ante *Staianouich*; plemićima i građanima među kojima Toma *Mairosseo*, Ante *Belich*, sudac Petar *Sinctich*, Nikola *Laudouich*, Nikola *Gliubich*, Šime, Ivan i Karlo *Dobroeuich*, Franjo *Butrisich*, Nikola *Tauileo*, Andrija *Trangllo*, Matej *de Dreganis*, Dominik *Zanteo*, Cosimato *Verantio*, Petar *de Maellis*, Šime *de Saracenis*. Mnogo je i često razgovarao i sa mladima koje podučava latinskoj i talijanskoj književnosti, ali nikada s njima nije radio ništa neprilično. Osim u javnoj, gradskoj školi, privatno je kneževu djecu podučavao pjevanje i sviranje orgulja, a u katedralnoj je crkvi blagdanima svirao orgulje tijekom božjih službi. Nakon svega jedva je imao vremena za jelo, a kamoli za lutanja gradom. Od kćeri svoje stare domaćice nije zahtijevao ništa nečasno, kod njega je obavljala samo kućanske poslove,

⁷² Sam je fra Augustin naveo kako o njegovoj kosi i klerikalnoj tonzuri brinu dvojica šibenskih brijača, majstori Dujam (otac) i njegov sin Polidor. ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap., 80 (Šibenik, ff. 86v-87r).

⁷³ Donatella Rosselli, “Ferrero, Guido”, *DBI* 47 (1997). Guido Ferrero (1537. - 1585.) je doktorat obaju prava stekao na Sveučilištu u Bologni 1559., a 1. lipnja 1564. godine papa Pio IV. ga je imenovao apostolskim nuncijem *cum potestate legati de latere*. U Veneciji je ostao do listopada 1565. kada je na poticaj vojvode Emanuela Filiberta i Karla Boromejskog imenovan kardinalom, a u prosincu je u Rimu sudjelovao u izboru pape Pija V.

nije mu bila konkubina i to je cijela istina. Povodom optužbe za kartanje u njegovoj kući, naveo je da su se prethodne zime u sobi u kojoj je po naredbi kneza pet mjeseci bio zatočen neki Trogirani, u dugim večerima okupljali neki plemići, a kako bi ga razonodili kartali su *gile et certi giochi piccioli*.⁷⁴ On sam se u ovaj slučaj, u kartanje i njihove zabave nije miješao. Optužbu da noću izlazi u grad i druži se sa svojim mladim prijateljima, pobio je obrazloženjem kako bi ga se zimi ponekad moglo vidjeti oko tri ili četiri sata ujutro, kad bi se vraćao kući sa večere kod nekog od njegovih pet-šest albanskih prijatelja (četiri brata Lascari, kapetan Konstantin Paleolog i Giorgio Cortese Lanzaspezzata). Naime, svaki je put neki od prijatelja organizirao večeru, pa je tako ponekad on odlazio k njima, a ponekad su oni dolazili k njemu. Na kraju svog obraćanja sudu, kao jadni i slabašni griješnik, ali vjernik i poklonik kršćanske vjere za koju je nebrojeno puta opasnosti izložio vlastiti život, ponizno se prepustio vizitatorovoj milosti.⁷⁵

Tri dana kasnije, 29. travnja su sudac Taffello Taffelli, Valerije Malaguci i Giuseppe Malavolta na temelju iskaza svjedoka optužbe i obrane, optuženikovih izjava i priloženih dokumenata donijeli osuđujuću presudu:⁷⁶ sedmogodišnje izgnanstvo iz grada i Šibenske biskupije i povratak u zadarski samostan i Dominikanskome redu. Ukoliko bi ga ponovno uhvatili da prelazi granicu, platit će pedeset libara i provesti mjesec dana u zatvoru. Izvršenje kazne je vizitator predao u ruke šibenskoga biskupa Spingarolija.

Vizitator Agostino Valier je 1. svibnja iz Zadra⁷⁷ predstojniku Kongregacije za biskupe i redovnike kardinalu Maffeju uputio kraće izvješće o nekim problemima koje je zatekao u dalmatinskim biskupijama. Pored nedostatka svećenika, siromaštva nadarbina, klera koji se ne suzdržava niti od konkubinatskih veza i nepriličnoga stanja u ženskim samostanima, osvrnuo se ukratko i na slučaj Augustina Pridojevića. Predstojnika je obavijestio kako je “fratar imao dozvolu za život izvan samostana koju je dobio nakon što je na kršćanstvo preobratio svoju majku. Tijekom sudskog postupka otkrivena je njegova konkubinatska veza, a gradski se knez obvezao da će kaznu na koju je osuđen izvršiti i zabraniti mu ostanak u Šibeniku.”

⁷⁴ *Istruzioni sul giuoco del piccolo denominato gilè alla greca ossia trionfetti della Greca nazione e leggi fino ad ora usate per ben giuocarlo e per togliere possibilmente le frequenti questioni fra giuocatori di d. r. Dalmata*. Venezia: Tip. Calc. Libreria Bonvecchiato Edit. Propr., 1845., 3-20.

⁷⁵ “Ill.me et R.me domine, ego miser et fragilis peccator sed christifidelis et christiane religionis amator pro qua propriam etiam uitam multoties exposui pietati uestre si in aliquo erravi me humiliter comendo et trado.” ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap. 80 (Šibenik, f. 82v).

⁷⁶ Ibid., f. 90r-v.

⁷⁷ ASV, Misc. Arm. VII, 139, ff. 1-12, 4-5: “Quanto al permetter frati che stanno fuori de monasterii con certe loro pretense licentie, sopra cio si è fatta ordinatione <...> a Sebenico, oue era vn frate che haueua mezzo lasciato l’habito, essendosi anco trouato ch’era concubinario si è proueduto, se ben ha mostrato vna licentia di poter star fuori per conuertir sua madre ch’era Turcha et che sta a questi confini, et quel Clarissimo Rettore mi ha promesso di far eseguir quanto è stato giudicato, et de non permetter che stia in Sebenico.”

Ne znamo što se sa fra Augustinom dogodilo nakon izricanja presude. Ne znamo je li se molbom obratio Nuncijaturi u Veneciji ili Rimskoj Kuriji kako bi ublažili ili poništili osuđujuću presudu. Je li ipak napustio Šibenik i svoje učenike u komunalnoj školi i vratio se redovničkom životu u zadarskom dominikanskom samostanu?

U Šibeniku je u petak 24. travnja vođen još jedan sudski postupak⁷⁸ koji rekonstrukciji svakodnevnoga života grada dodaje još jednu zanimljivu i detaljima bogatu, gotovo kazališnu scenu, koja se nekoliko dana ranije zbilila na morskoj obali u blizini gradskog bedema. Tamo se nešto prije večere zatekao stariji Rabljanin Franjo Kršulić (*Chersolich*) sa dvojicom šibenskih prijatelja, mornarom Ivanom, sinom Ante Nalošića i krojačem Mihovilom, sinom pokojnog Lucijana Lucijanovića. Pridružio im se šibenski kanonik Franjo Bogafčić-Červarić (*Ceruarich*), koji ga je, čini se bez ikakva povoda, štapom izudarao po leđima i rukama, što je ostavilo prilično veliku crvenu masnicu na desnom ramenu. Pokušavajući se obraniti od udaraca, Rabljanin Franjo se sklonio u žudiku⁷⁹ i vjerojatno tom prilikom poderao odjeću od crnoga sukna. Ivan Nalošić je kao jedinoga svjedoka naveo sinčića Tome Gvajjanovića, (*Guagianouich*), kojega su vidjeli u barci, no nisu sigurni je li doista i vidio što se zbililo. Mihovil Lucijanović je dodao nekoliko novih detalja. Kanonik je, udarajući starca izgovorio par uvredljivih rečenica a kao mogući razlog njegove nasilne reakcije naveo kako se starac dan ranije obratio jednoj kanonikovoj sestri i nečim je uvrijedio. Sljedećeg je dana, u subotu 25. travnja, sakristan Vinko ispričao kako je po sudskom nalogu potražio optuženog kanonika u njegovu domu, no nije ga našao jer je otišao u Skradin. Sudac je potom izdao nalog, a u prisutnosti svjedoka, plemića Jerolima Šišgorića i Ivana *de Bressanis*, postavio ga na vrata katedrale. Dakako, tužitelj je molbom od vizitatora zatražio da kanonika za izrečene uvrede i nanesene povrede kazni po odredbama kanonskoga prava. U nedjelju 26. travnja je dvadesetosmogodišnji kanonik odjeven u dugi crni talar, *vestis talaris*, sa biretom na glavi i crnom bradom, na tečnome talijanskom jeziku odgovarao na auditorova pitanja.⁸⁰ Naravno, u

⁷⁸ ASV, Congr. Vescovi e Regolari, Visita ap. 80 (Šibenik, ff. 91r-95r).

⁷⁹ *Zuecca*, ili *ripa caligariorum*, dio je obale pod zidinama ispred franjevačkog samostana na kojem su se od davnina nalazile radionice šibenskih kožara i gdje se štavila koža. Knez Fantin de cha de Pesaro je proklamacijom br. 18 tamo zabranio pranje odjeće, a svaki je pokušaj kažnjavan kaznom od četiri solda. Zelić, 2008, 178.

⁸⁰ Ibid., f. 93r: “[...] io ui dico che la causa della retention mia e dell’essere dimandato dall’officio uostro è che un certo Francisco Cresulich da Arbe mi ha prouocato a dargli alcune bastonate, perche doppò che Madonna Jacoma mia sorella, quale conuenuta auanti a V. S. da questo Francesco per occasione d’alcune promesse, ha portato la sententia a suo fauore el sudetto Francisco doppò è andato disfamando la detta Madonna Giacoma mia sorella, ch’l’habbi basciata, et picigata, il che intendendo con mio gran dispiacere pregai messer Zuane Toboleo et messer Antonio uicescriuano che andassero al predetto Francesco et le dicesse che non parlasse

svoju je korist dometnuo kako štap kojim ga je “samo dva puta” udario po ramenu nije ponio od kuće s nakanom da starcu nanese ozbiljnije ozljede, već ga je našao u marini. Zatekao ga je na “lakat” udaljenosti od vrata žudike, te ga nije ni slijedio, niti mu poderao odjeću. Potpisom je potvrdio da se slaže sa svime navedenim u zapisniku njegova svjedočenja. Auditor Taffelli je potvrdio kako će tužbu protiv kanonika nastaviti rješavati u skladu sa sličnim slučajevima. Na to je kanonik ponizno zamolio za oprostjenje, pozivajući se na uviđavnost prema siromašnim svećenicima, a svoj je čin opravdao brigom za čast svoje obitelji i sirote sestre Jakovice koju je starac uvrijedio protiv nje govoreći u samostanu Sv. Spasa i po cijelom gradu. Razmotrivši tužiteljeve optužbe, saslušavši svjedoke i kononikovu obranu, auditor Taffelli je kanonika osudio na dvomjesečnu zatvorsku kaznu. Nadalje, prije izlaska iz zatvora tužitelju će platiti petnaest zlatnih škuda kao obeštećenje za poderanu odjeću, a tijekom šest mjeseci nakon izlaska iz zatvora bit će mu uskraćena svota koja se dodjeljuje katedralnim kanonicima za sudjelovanje u božjoj službi, *distributio quotidiana*. Kazna je objavljena u srijedu 29. travnja u prisutnosti sakristana Vinka, Mihovila Crnića (*de Nigris*) i Jakova Radikovića.

Možemo se s pravom upitati radi li se doista o uobičajenom grijehu i uobičajenoj, normalnoj kazni? Poput mnogih svećenika u Dalmaciji, dominikanac Augustin Pridojević i kanonik Franjo Bogafčić/Červarić doista su strogo kažnjeni za navodno počinjene grijeha, prekršaje i nedjela, bez obzira na odlično obrazovanje, na kronični nedostatak svećenika, ili na činjenice da su za katoličku vjeru svoj život stavljali u opasnost i branili vrlo važnu vrijednost - čast svojih obitelji, te se za svoje prijestupe iskreno pokajali.⁸¹ Međutim, jednako tako strogo kažnjavani su i brojni svećenici u talijanskim biskupijama, poput Napulja⁸² i Rima, gdje je pravnu osnovu bila bula *Cum ex apostolatus officio* pape Pavla IV.⁸³ ali i u samoj biskupiji apostolskog vizitatora, Veroni.

uergognosamente de Madonna Giacoma mia sorella, et continuando pure el dito Francesco in calumniar la gia ditta Madonna Giacoma mia sorella uenne una mattina sotto la finestra della casa nostra, quale è apresso la zouescha, et si possé a guardare alla finestra, co'l far segni con le mani, io ritrouandomi alla finestra, quella mattina, dicendo l'officio et uedendo questo Francesco continuar in caluniar con guardi et segni Madonna Giacoma mia sorella, et tutta casa mia, et recordandomi che questo Francesco era andato, si come è stato detto al Monasterio di Santo Saluatore, et haueua detto à quelle madre, ch'haueua basciata la prefata Madonna Giacoma mia sorella, et ancho in diuersi lochi s'haueua lasciato uscir di bocca, ch'uoleua dir tanto di lei, che non potesse mai più maritarsi, mosso della colera, et uenendo alla marina, trouai un pezzo d'un legno de altre legne, ch'erano state portate alla citta et pigliatolo andai alla uolta sua del ditto Francesco al quale diedi doi bastonate sopra le spalle et poi mi partete, et mene andai alla uolta di casa mia.”

⁸¹ O optužbama protiv drugih dalmatinskih svećenika i strogim osudama vidi: Tea Perinčić Mayhew, «Prilog istraživanju apostolskih vizita Agostina Valiera u dalmatinskim i istarskim biskupijama», *Povijesni prilozi* 17 (1998): 157-176, 159. i Tea Mayhew, 2007, 171-180.

⁸² Michele Mancino - Giovanni Romeo, *Clero criminale. L'onore della Chiesa e i delitti ecclesiastici nell'Italia della Controriforma*. Roma-Bari: Editori Laterza, 2013.

⁸³ Elena Bonora, *Roma 1564. La congiura contro il papa*. Roma: Editori Laterza, 2011.

Zaključak

Tridentski je sabor Katoličkoj crkvi ponudio program obnove crkvenih institucija za nekoliko narednih stoljeća. U njegovim temeljima stoji biskup, a među zadaćama koje su mu povjerene, najvažnije je bilo osnažiti vjersku i moralnu disciplinu klerika i laika. Program mu nadalje nalaže da redovito propovijeda i da u svojoj biskupiji stalno rezidira. Tek usputni mu je zadatak da u okrilje Crkve vrati one koji su prigrlili protestantski nauk ili prešli na Islam. Sabor je uložio biskupa dao pravne i sudske okvire, s osobitim naglaskom na uspostavljanju efikasne upravne strukture. Duhovnoj je strani biskupske službe dao tek osnovne obrise koji će mu pomoći pri upravljanju biskupijom i discipliniranju klera. Kako bi kontrolirala i budno nadzirala rad biskupa, Rimska je Kurija osnovala Kongregaciju za biskupe i redovnike koja je po potrebi otvarala istrage o njegovim aktivnostima i u svakom ga trenutku mogla pozvati u Rim gdje bi odgovarao za optužbe o mogućim zloporabama. Na zahtjev ove Kongregacije u biskupiju bi odlazio apostolski vizitator da provede strogu istragu o stanju crkvenih institucija, običajima i ponašanju biskupa, kanonika, mogućim prijestupnicima. Jedna od najutjecajnijih osoba mletačkoga vjerskoga i kulturnoga života druge polovice 16. stoljeća i najstrastveniji provoditelj tridentskih reformi, veronski biskup Agostino Valier, je u desetak dana vizitacije Šibenika i njegove biskupije zatekao mnoge promjene koje su u skladu sa saborskim odredbama provodila dvojica biskupa: Girolamo Savorgnan i Luka Spingaroli. Njih su dvojica doista obilježila život Šibenske biskupije u prva dva desetljeća posttridentinskoga razdoblja. Ugledni član akvilejskoga dijecezanskoga klera, plemić Girolamo Savorgnan je kao šibenski biskup osobno vrlo aktivno sudjelovao u radu Tridentskoga sabora, a već u prvim tjednima i mjesecima nakon povratka u biskupiju započeo je primjenjivati saborske dekrete. Grad je podijelio na sedam župa, sazvaio je prvu biskupijsku sinodu, a uveo je i službu kanonika teologa i kanonika penitencijara, utemeljio sjemenište za obrazovanje svećenika. Njegov je nasljednik na biskupskoj katedri, dominikanski redovnik iz Zadra Luka Spingaroli, također nastojao biskupiju modernizirati u skladu sa saborskim odredbama. Međutim, teške su mu ekonomske prilike u neposrednom zaleđu zbog stalnih ratnih sukoba s Osmanlijama, znatno otežavale posao. Prihodi biskupske menze su drastično smanjeni, a kanonici, sve malobrojniji svećenici i redovnici prisiljeni dijeliti siromaštvo svoga naroda, uglavnom su živjeli od milostinje. Za razliku od svoga prethodnika koji je dobar dio svoje službe proveo izvan biskupije, biskup Spingaroli je cijeli svoj mandat proveo u Šibeniku. Organizirao je biskupsku kancelariju kojoj

je neko vrijeme na čelu bio kancelar Matej Dragnić, a kanonicima povjerio neke od važnijih funkcija na biskupskome dvoru, pa je tako kanonik Cipriančić bio voditelj biskupove službe ceremonijala. Povrh svega, strogo je pazio da se u katedralnoj crkvi poštuju sve moderne liturgijske norme. No, ipak nije ostvario čvrstu disciplinu među svećenstvom (neuspješne su bile sve inicijative protiv arhiđakona koji je preselio u Veneciju!), pa su pravni stručnjaci u pratnji apostolskoga vizitatora vrlo brzo uočili nepravilnosti i organizirali *ad hoc* sudske postupke protiv svećenika prijestupnika. Kao i u drugim dalmatinskim biskupijama i u Šibeniku je osobita pozornost posvećena rješavanju problema svećenika prijavljenih i osumnjičenih za održavanje zabranjenih konkubinatskih veza. Naime, neposredno nakon zaključenja rada sabora u Trentu, u sveobuhvatnoj je obnovi središnjih i lokalnih crkvenih institucija spolnost postala jedna od odlučujućih tema na koje bi istražitelji prvo usredotočili pozornost. Razumljivo, vizitatoru i njegovim suradnicima jako je važno saznati kakvi su razmjeri skandala i kako su ih percipirali šibenski građani. Bez obzira jesu li optužbe koje su protiv dominikanca Augustina Pridojevića u svojim iskazima iznijeli svjedoci optužbe bile istinite ili pak zlonamjerno konstruirane u krugu grupe njegovih neprijatelja koji nisu mogli zatomiti potrebu za osvetom, upravo su iskazi o njegovoj navodnoj vezi sa mladom ženom, bili presudni za izricanje stroge presude. Vizitator i njegovi auditori su podlegli percepciji skandala, i nikako nisu mogli dozvoliti da predstavnik Crkve izgubi povjerenje građana, da na njega padne ikakva sumnja ili ljaga. Posve jasan vizitatorov cilj je ostvaren: spriječiti prekršaje izricanjem stroge i primjerne kazne.

U svakom slučaju, živopisni iskazi šibenskih građana pozvanih da svjedoče u sudskim postupcima protiv jednog redovnika u službi komune i mladog kanonika, jednako kao i iskazi biskupa i katedralnih kanonika o prilikama u njihovoj biskupiji, sa stranica zapisnika koji je apostolski vizitator Agostino Valier dostavio rimskoj Kongregaciji za biskupe i redovnike, novim zanimljivim detaljima obogaćuju naše poznavanje svakodnevnoga života na ulicama i trgovima, u palačama i crkvama ovoga manjega dalmatinskoga kulturnoga središta, lučkoga i trgovačkoga grada pod mletačkom upravom. Vizitatorova kritika raspuštenoga morala i lokalnih običaja nije bila u potpunosti neosnovana, ali njegovi opisi zatečenoga stanja nisu samo slike borbe dobra protiv zla, duhovnoga protiv svjetovnoga odnosno Crkve protiv svijeta, one su i izraz borbe između staroga i novoga, između lokalnih tradicija i stranoga utjecaja.

Scenes from the everyday life in the city of Šibenik
documented by the 1579 apostolic visitation of Agostino Valier

Dozens of pages relative to the apostolic visitation of Dalmatian city of Šibenik, conducted by the Bishop of Verona Agostino Valier and his close collaborators, doctors in law Taffello Taffelli and Giovanni Francesco Tinto, revealed two interesting judicial cases. During the last week of April 1579 processes against the Dominican friar Agostino Pridojević and the cathedral canon Franjo Bogafčić/Červarić were staged. A great number of witnesses summoned to depose in favour or against the defendants, among whom there were several women, clerics and lay persons from other Dalmatian cities, their stories as well as the severe punishment still attract our attention. They abound with interesting details from the everyday life on the cities' principal public stages, streets and squares, churches and monasteries, houses and palaces. However, the two cases abundantly exceed the local dimension and certainly may be assigned a broader social and political meaning. The extant documents highlight the *dramatis personae* of a well educated Dominican friar and a young cathedral canon in their social context. The two case studies in microhistory can open new dimensions into the Venetian and Papal presence in Šibenik and Dalmatia during the post-Tridentine reform period.